

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

POHŘEBNÍ RITUS POZDNÍ DOBY BRONZOVÉ V JIŽNÍCH ČECHÁCH,
ZÁPADNÍCH ČECHÁCH A V HORNÍM PODUNAJÍ

Vedoucí práce: Mgr. Ondřej Chvojka, Ph.D.

Autor práce: Petra Zajíčková

Studijní obor: Historie Archeologie

Ročník: Čtvrtý

ANOTACE

Práce „Pohřební ritus pozdní doby bronzové v jižních Čechách, západních Čechách a horním Podunají“ se zabývá pohřebním ritem kultury popelnicových polí, konkrétně v její pozdní fázi, tedy v pozdní době bronzové. Vlastní práce je rozdělená do sedmi kapitol, přičemž každá kapitola se skládá z několika podkapitol. V první části uvádím užitou literaturu. Část druhá popisuje geografické vymezení sledovaných oblastí. Třetí se zabývá dějinami archeologického bádání ve sledovaných regionech. V čtvrté části popisují jednotlivá pohřebiště, tento oddíl je rozdělen podle regionů. Pátá část informuje o vlastním pohřebním ritu. Šestá část se zabývá chronologií vývoje ve sledovaných oblastech a konečně závěrečná sedmá část představuje shrnutí celé práce. Navíc na konci práce se nachází seznam použité literatury a přílohy, vlastní přílohy tvoří tabulky, grafy a fotografie.

ANNOTATION

The Bachelor's thesis „Burial ritual the late Bronze Age in southern Bohemia, western Bohemia and in the upper area of the river Danube” deals with the funeral rite urn field culture, specifically in its late phase, then in late Bronze Age. Custom work is divided into seven chapters, each chapter has several subchapters. The first chapter present the literature used in this work. Part Two describes the geographical boundaries of the monitored areas. third part deals with the history of archaeological research in monitored regions. In the fourth section I describe each burial, this section is divided by region. The fifth part informs the funeral rite. The sixth part deals with the chronology of developments in monitored areas, and finally and finally the final seventh section presents a summary of the whole work. In addition, at the end of the work is a complete list of references and attachments, annexes form their own tables, graphs and photographs.

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentu práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provázanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem odhalování plagiátů

Hynčina 21. července 2011

.....
Petra Zajíčková

Obsah

Poděkování	8
1. Úvod.....	9
2. Geografie.....	10
2.1. Horní Podunají.....	10
2.2. Západní a jižní Čechy.....	11
3. Dějiny bádání.....	13
3.1. Západní Čechy.....	13
3.2. Jižní Čechy.....	14
3.3. Německo.....	18
3.4. Rakousko.....	19
4. Charakteristika pohřebišť jednotlivých sledovaných regionů.....	21
4.1. Jižní Čechy.....	21
4.1.1. Topělec.....	22
4.1.2. Strakonice.....	23
4.2. Západní Čechy.....	24
4.2.1. Nynice u Plzně.....	24
4.3. Jižní Německo.....	28
4.3.1. Künzing.....	29
4.3.2. Kelheim.....	33
4.3.3. Barbing.....	35
4.3.4. Pfakofen.....	37
4.3.5. Pfatter-Geisling/Leiterkofen.....	38
4.4. Rakousko.....	39
4.4.1. Linz-St. Peter.....	40
4.4.2. Taxenbach.....	41
5. Pohřební ritus.....	43
5.1. Hrob.....	44
5.2. Urna.....	45
5.3. Milodary.....	47
5.4. Pohřební hranice.....	48

6. Kontinuita či diskontinuita vývoje.....	49
7. Závěr.....	52
8. Použitá literatura.....	54
9. Seznam příloh.....	56
10. Přílohy.....	57

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat všem, kdo mi byli nápomocni při vypracování této práce. Nejvíce bych chtěla poděkovat vedoucímu mé práce Mgr. Ondřeji Chvojkovi, Ph.D. za jeho cenné rady, připomínky, konzultace a především za trpělivost, kterou se mnou měl. V neposlední řadě náleží poděkování mé rodině, které mě po celá nelehká studia podporuje.

1. Úvod

V této bakalářské práci „Pohřební ritus v pozdní době bronzové v jižních Čechách, západních Čechách a v horním Podunají“ se snažím popsat, jak vypadal pohřební ritus pozdní doby bronzové v mnou vymezených oblastech. Na začátku práce se zabývám geografickým vymezení všech zkoumaných regionů a klimatickými podmínkami. Dále se snažím přiblížit historii archeologického bádání v jednotlivých regionech. V další části mé práce jsem se snažila popsat jednotlivá vybraná pohřebiště, tuto kapitolu jsem rozdělila do podkapitol podle regionů. Hlavní část mé práce tvoří popis vlastního pohřebního ritu, jemuž se věnuji v páté kapitole. Ke konci práce se pak také věnuji chronologickému vývoji ve sledovaných regionech. Na konci práce jsem shrnula své poznatky k sledované problematice.

Tato práce je založená na studiu odborné literatury, která je zaměřená na problematiku pohřebního ritu a vlastní pohřebiště. Pro německé oblasti jsem hlavně využívala studii Franze Schoppera, *Das urnenfelder- und hallstattzeitliche Gräberfeld von Künzing, Lkr. Deggendorf* a studii Hilke Henig, *Urnfelder aus dem Regensburger Raum*. Pro Rakousko jsem čerpala z práce od H. Adlera. Pro region západních Čech jsem zejména používala studie Věry Šaldové k pohřebišti v Nynicích u Plzně. Pro jihočeskou oblast jsem v první řadě pracovala z prací Ondřeje Chvojky.

Datování uvádím v reineckeého periodizačních stupních, ale na v přílohách se nachází tabulka s datováním jednotlivých stupňů (viz tab. č. 5). Dále jsem do přílohy vložila několik tabulek a grafů týkající se počtu hrobů a datování délky užívání pohřebišť, mimo tohoto jsou v přílohách i fotografie některých nálezových situací.

2. Geografie

2.1. Horní Podunají

Horním Podunajím se rozumí oblast horního toku Dunaje na jihu Německa a severu Rakouska. Celá oblast horního Podunají patří k hornodunajským popelnicovým polím. Většina osídlení se nachází v blízkosti vodních toků, tedy kolem Dunaje a jeho přítoků (v Německu jde o řeky Isar a Nabb v Rakousku Inn a Trau).

V Německu se jedná o oblast jižního Německa, přesněji o jeden region Bavorska, a to dolní Bavorsko a oblasti kolem města Regensburg. Konkrétněji jde území mezi Regensburgem a Passovem (viz mapa č. 1). Tato oblast je ohraničena na severu a na východě pohořím Bayerischen Wald a Fränkische Alb. V době popelnicových polí patřila tato oblast k nejhustěji osídleným regionům jižního Německa a tvořila tak hlavní centrum kultury popelnicových polí. Hustotu osídlení ovlivnilo hned několik faktorů. Důležitou okolností byla úrodnost půdy, které přispěla zde se nacházející sprašová oblast Gäuboden nebo též Dungau (viz mapa č. 2), největší spraš v jižním Německu (*Schopper 1995,2*). Dalším důležitým faktorem byly příhodné klimatické podmínky jako jsou příznivé teploty a vysoký počet slunečních dnů a naopak nízký počet dnů mrazivých, což prodlužuje vegetační dobu (*Hennig 1993,12*).

Řeka Dunaj vždy byla a stále zůstává důležitou dopravní a obchodní tepnou. Dunaj byl důležitou spojnicí střední Evropy, od západu k východu. Řeky Saal a Main poskytovaly spojení s východním, středním a severním Německem a Regen a Cham poskytovaly spojení s Čechami. Navíc v okolních horských masivech je dostatek průsmyků, které představují cesty směrem na jih (*Hennig 1993, 13*).

V Rakousku jde o dnešní spolkové země Horní Rakousko a Salzbursko (viz mapa č. 3). Celá oblast patří do povodí Dunaje. Ve spolkové zemi Salzbursko jde o řeky Saalach a Salzach, pramenící v oblasti Pinzgau. Salzach se vlévá do řeky Inn, která je jedním z přítoků Dunaje. Pro Horní Rakousko je přirozenou dopravní tepnou Dunaj a jeho přítoky jako je Inn a Traun.

2.2. Jižní a západní Čechy

Jižní Čechy tvoří uzavřený region (viz mapa č. 4), jehož přírodní hranice na jihu a východě jsou vymezeny poměrně jasně. Složitěji se stanovuje severní a severozápadní hranice, neboť je tvořena nejrozsáhlejší pahorkatinou České republiky, Středočeskou pahorkatinou. Jasněji se zde dá vymezit hranice výběžky Brd a vodními toky. Na jihu se táhne horský masiv Šumavy. Na východě se rozkládají Novohradské hory. Praveké osídlení se vázalo na důležité vodní toky jižních Čech, nejdelší řeku České republiky Vltavu s jejími přítoky Malše, Lužnice a Otava.

Jižní Čechy nebyl izolované, důležité byly kontakty se středními Čechami, Bavorskem a Horním Rakouskem. Komunikace se západními Čechami existovala ve střední době bronzové, ale v mladší a pozdní době bronzové byly kontakty sporadické. Se středními Čechami vytváří jižní Čechy jednu kulturní oblast (pro mladší dobu bronzovou je to knovízská kultura a pro pozdní dobu bronzovou je to kultura štítarská). Spojení těchto regionů se uskutečňovalo přes střední Povltaví, přes řeku Vltavu, říčku Litavku, Brdy a cesta dál pokračuje plzeňskou a pražskou oblastí. Pro střední Čechy zprostředkovaly jihočeský region kontakty s Alpskou a Hornoalpskou oblastí (*Chvojka 2006/I, 29*).

Vývoj v regionech jižních a západních Čech probíhal v mladší a pozdní době bronzové odlišně. V mladší době bronzové existovala v západních Čechách milavečská „kultura“ a v pozdní době bronzové nynická „skupina“. Případná komunikační cesta by mohla vést oblastí Horažďovicka, možné dálkové cesty nemůžeme určit kvůli neobydlenému pásu (*Chvojka 2006/I, 225*).

Důležité jsou ovšem kontakty s Bavorskem (franko-falcká skupina popelnicových polí) a Horním Rakouskem. Tyto kontakty nabraly největší intenzity v pozdní době bronzové. Dá se říct, že tvoří jednu skupinu. Spojení mezi jižními Čechami a Bavorskem bylo uskutečněno pomocí cest, které byly později, ve středověku, označovány jako Zlatá stezka (*Chvojka 2006/I, 225-226*). Oblasti Horního Rakouska a jižních Čech byly také úzce spojeny. Předpokládá se spojení přes Dolní Bavorsko, ale patrně existovala i přímá stezka. Hlavní komunikační trasa vedla kolem toku řeky Vltavy, dále od Vyššího Brodu pokračovala přes Rakouské řeky (Mühl, Rodl nebo Gusen) směrem k Linzi (*Chvojka 2006/I, 228*). Pravděpodobně se obchodovalo solí, mědí, zlatem a grafitem. Do jižních Čech se

pravděpodobně dovážela sůl a měď, naopak do Rakouska se patrně vyváželo zlato a grafit (*Chvojka 2006/I, 225-230*).

V západních Čechách (viz obr. č. 5) byla osídlena Plzeňská kotlina a Sokolovská pánev. I zde se osídlení soustředilo kolem vodních toků. V této oblasti jsou to povodí Ohře, Otavy, Berounky a její přítoky. Přírodní hranice na západě tvoří hory Český les a Krušné hory. Hranici mezi Západními Čechami a Jižními Čechami je také poměrně jasná, tvoří ji neosídlený pás mezi Horažďovicem a Klatovskem. Půdy západních Čech jsou hlavně hlinitopísčité až písčitohlinité. Na Plzeňsku převládají půdy jílovitohlinité až hlinité. V horských oblastech se nachází půdy štěrkovité až kamenité.

Region západních Čech měl sice v mladší době bronzové kontakty se středními Čechami (Milavečská kultura v západních Čechách s knovízskou kulturou v Čechách středních), ale v pozdní době bronzové jsou západní Čechy provázané Německými oblastmi, nynická „skupina“ totiž vytváří celek s chebskou a franko-falckou oblastí.

3. Dějiny bádání

3.1. Západní Čechy

První výzkumy v 19. století na Klatovsku. Karel Hostaš založil klatovské muzeum a v letech 1885-1897 prováděl výzkum v lese Husín u Tajanova (*Sklenář 2005, 228*), toto pohřebiště s 51 mohylami poskytuje důkazy o kontinuitě užívání pohřebiště od střední doby bronzové do časně laténské (*Jiráň ed. 2008, 133*). Výzkumy byly vedené na svou dobu velmi pečlivě, dokonce existuje i kresebná dokumentace nálezových situací. Mimo jiné K. Hostaš také prováděl evidenci nálezů, které byly objeveny při stavebních či zemědělských pracích (př.: sídliště u Tajanova). Další výzkumy na severu Klatovska probíhaly v letech 1895 – 1909, a to v Červené Poříčí-Nezdice. Tyto výzkumy vedl kustod přírodopisně historickému muzea ve Vídni J. Szombathy (*Jiráň ed. 2008, 133*). Dalším důležitým badatelem pro západních Čechách byl kustod městského muzea v Plzni František Xaver Franc (1838-1910), pro jehož výzkumy jsou typické vysoká úroveň zpracování, perfektní kresebná dokumentace, terénní dokumentace a přesné plány nálezových celků (*Sklenář 2005, 172*). Dosáhl také velmi dobrých výsledků v konzervování a restauraci předmětů.

Ve dvacátých letech pracoval na Plzeňsku Václav Čtrnáct (1884-1975), který od roku 1914, po smrti F. X. France, pracoval v Plzeňském muzeu (*Sklenář 2005, 124*), zabýval se mohylovými pohřebišti (Vrhavěk – okres Tachov, Zelené – okres Plzeň). Jeho nálezy představují základ pro další práce o západočeském pravěku (*Sklenář 2005, 124-125*). Nálezy západních Čech mladší doby bronzové poprvé začlenil do systému českého pravěku, pod názvem milavečská kultura, Jan Eisner (1885–1967). Milavečskou kulturou se zabýval také Jaroslav Böhm (1901-1962), který ji společně se středočeskou knovízskou rozdělil do tří vývojových stupňů. Kromě toho rozlišoval skupinu plzeňskou a českobudějovickou (*Jiráň ed. 2008, 133*). J. Böhm ve své práci také poprvé odlišil chebskou skupinu.

Ve třicátých letech pracoval na Stříbrsku O. Eichhorn, který zkoumal několik sídlišť mladší doby bronzové (*Sklenář 2005, 156*). Dále v západních Čechách působili němečtí archeologové, kteří svůj výzkum zaměřili na dobu popelnicových polí v severozápadních Čechách, např. R. von Weinzierl publikoval depot z Lažan, bohatý hrob z Hostomic (*Jiráň ed. 2008, 133*).

V poválečném období nastal zlom v pohledu na působení lužické kultury, po periodizaci milavečské a knovízské kultury byl významný vliv lužické kultury vyloučen. Chronologií milavečské kultury se zabýval Jan Bouzek (*Sklenář 2005, 84*), který ji rozdělil do šesti stupňů. V šedesátých letech zpracovali O. Kytlicová, V. Vokolek a J. Bouzek první chronologický přehled keramických tvarů a typů bronzových předmětů kultur popelnicových polí v Čechách (*Jiráň ed. 2008, 134*).

Obecně můžeme v západních Čechách hovořit o jednotné česko-východo-bavorské kulturní oblasti. Největší podobnost se západními oblastmi má tzv. nynická skupina, kterou komplexně zpracovala Věra Šladová (*Sklenář 2005, 554-555*). Touto skupinou se zabývá od 60. let. Tzv. nynickou skupinu definovala a začlenila do systému českého pravěku na základě pohřebiště v Nynicích u Plzně (*Jiráň ed. 2008, 134*). Mimo jiné se také zabývala sídlištními formami této skupiny. Antropologický výzkum pohřebiště prováděl Jaromír Chochol. Další důležitou archeoložkou je již výše zmiňovaná Olga Kytlicová, která se zabývala kontakty mezi jednotlivými oblastmi, zpracovala depoty bronzových předmětů a také formulovala základní představy o sociálních rozdílech společnosti popelnicových polí na základě zkoumání pohřební výbavy této kultury (*Jiráň ed. 2008, 134*). Pohřebním ritem se mimo jiné také zabývala Alena Rybová, kontakty mezi jednotlivými oblastmi Jiří Hrala, Jan Bouzek, Ondřej Chvojka a Luboš Jiráň.

3.2. Jižní Čechy

Počátky archeologických prací spadají do konce 19. století. První osobností zajímavější se o archeologické nálezy byl písecký krajský hejtman František Karel Miltner (1797-1874), který díky svému postavení zachránil mnoho archeologických památek na Písecku (*Sklenář 2005, 384*). Tyto nálezy později publikoval jeho syn Jan Bohuslav Miltner (1841-1887). Nejen na Písecku, ale také na Tábořsku působil Martin Kolář (1836-1898), profesor reálného gymnázia v Táboře (*Sklenář 2005, 298*). Poprvé uvedl v literatuře lokalitu Píseckou Smoleč a Hradiště u Písku. V roce 1896 provedl první výzkum mohylového pohřebiště pozdní doby bronzové v Hájku u Drhovic, k němuž bohužel nebyla vypracována dokumentace (*Chvojka 2006/I, 11*).

Od 70. let 19. do prvních desetiletí 20. století byla největší pozornost věnována mohylovým pohřebištím. Jedním z badatelů byl Jan Karel Hraše (1840-1907), který se zaměřil na zejména na oblast povodí říčky Smutné na Bechyňsku. Jeho výzkumy byly pojaty systematicky, což nemělo ve své době obdoby. Hraše zkoumal mohyly v Chlumu u Sepekova a mohylové pohřebiště v Plavu u Českých Budějovic, ve spolupráci s Františkem Stulíkem (*Sklenář 2005, 232-233*). Od roku 1874 v jižních Čechách působil geolog a paleontolog Jan Nepomuk Woldřich, který se věnoval výzkumu mohylových pohřebišť a hradišť. Plány, které ke svým výzkumům zhotovil se vyznačují vysokou kvalitou a mnohé z nich nebyly do dnes či téměř do současnosti překonány (*Chvojka 2006/I, 12*). Zkoumal řadu mladobronzových mohylových pohřebišť, jako jsou Netolice, Chvaletice, Doubrava, Kestřany, Skály a Újezd u Vodňan.

Mladobronzovým mohylovým pohřebištím se také věnoval Josef Ladislav Pič (1847-1911), který se také zasloužil o první shrnutí znalostí o hradištích pozdní doby bronzové (*Jiráň ed. 2008, 134*). V letech 1888 až 1910 J. L. Pič v jižních Čechách prozkoumal téměř 140 mohyl, např. Drhovice, Plav a Sepekov. Své výzkumy J. L. Pič publikoval v Památkách archeologických a ve Starožitnostích Země České. Pič také definuje dobu bronzovou jako jedinou epochu s jediným obyvatelstvem (*Chvojka 2006/I, 13*). Na Jindřichohradecku působil Jindřich Rychlý (1839-1907), který publikoval knihu o bronzových depotech a hrobových nálezech z Čech, což je první monografie o době bronzové v Čechách (*Chvojka 2006/I, 13*). V této knize jsou poprvé publikovány některé jihočeské mladobronzové nálezy, např. depot ze Zahájí. Rychlý přišel s myšlenkou existence pravěkých komunikací (*Sklenář 2005, 478*), kterou podložil právě hromadnými nálezy bronzových předmětů. V této době přispěly také další osobnosti k poznání o období popelníkových polí, i když pouze okrajově. Jedná se zejména o Františka Faktora (1861-1911), Morice Lüssnera (1813-1891), Adolfa Lindnera (1827-1906), Štěpána Karla Vydrů a o Josefa Švehlu (1861-1934). V poslední třetině 19. a na začátku 20. století byl vytvořen základní pramenný fond pro pravěk a raný středověk v jižních Čechách (*Chvojka 2006/I, 28*). Na konci 19. století bylo také zkoumáno mnoho lokalit bez jakékoliv dokumentace.

Na počátku 20. století došlo k důležitému obratu v pohledu na dobu bronzovou, kdy je za hlavní kulturní a civilizační fenomén střední Evropy považována lužická kultura (*Chvojka 2006/I, 13-14*). Hlavním tvůrcem této koncepce je Karel Buchtela (1864-1946). Lužická kultura se měla podílet na vzniku a utváření kultury knovízské. Na začátku

dvacátého století také poprvé vyčlenil Jan Eisner (1885-1967) v jižních Čechách milavečskou kulturu. J. Eisner si také povšimnul souvislostí mezi milavečskou a knovízskou kulturou a jihoněmeckými popelníčovými poli. Jan Filip (1900-1981) tako zastával názor, že právě expanze lužické kultury vedla ke vzniku nové mohylové kultury v jižních Čechách (tzv. milavečská). Jednotná milavečská oblast se měla podle názoru J. Filipa rozpadnout ve stupni HA na řadu smíšených kultur (*Chvojka 2006/I, 14*). Mimo jiní také poprvé zmínil jihočeskou větev tzv. knovízské kultury. Velmi podrobně se situací j jižních Čechách zabýval Jaroslav Böhm (1901-1962). Přítomnost milavečské kultura vysvětlil proniknutím kultury knovízské do oblasti jižních Čech. Na konci stupně HA se ale tato kultura vytrácí.

Další značně důležitou osobností jihočeské archeologie je bezesporu Bedřich Dubský, kterého můžeme označit za otce jihočeské moderní archeologie (*Chvojka 2006/I, 15*). B. Dubský prozkoumal či popsal řadu lokalit, např. plochá pohřebiště v Kestřanech, Putimi, Topělci a Rohozné nebo mohyly mladší doby bronzové v Dobešicích a Topělci. Dubský pravidelně publikoval v regionálních časopisech i v Památkách archeologických. Jeho nejvýznamnější prací ovšem zůstává kniha „Pravěk jižních Čech“ (*Dubský 1949*), kde poprvé popsal pozdní dobu bronzovou v jižních Čechách. Mezi průkopníky moderní archeologie na Táborsku patří bezesporu také František Lískovec (1877-1953), který publikoval depot ze Starého sedla (*Sklenář 2005, 345-346*).

Na Českobudějovicku, Českokrumlovsku, Prachaticku a Jindřichohradeckou nebylo ve 20. A 30. letech zdaleka tolik badatelů. Kromě Bedřicha Dubského se v těchto regionech naplno věnovali archeologii jen restaurátor Ignác Wodiczka (1888-1968) a ředitel českobudějovického Jan Wodizka (*Sklenář 2005, 640*).

Po první světové válce v jižních Čechách prováděli výzkumy archeologové z jiných českých regionů. Antonín Knor (1908-1971), Václav Spurný (*Sklenář 2005, 530*), Josef Maličský (1903-1969). Mimo těchto archeologů zde také působili skuteční amatéři, provádějící výzkumy bez jakékoli dokumentace. Za zmínku stojí např. Josef Burian (1878-1959) a Josef Mádl (1883-1964).

V 50. letech 20. století už archeologické výzkumy až na pár výjimek provádí profesionálové. Za symbolický mezník v profesionalizaci jihočeské archeologie je považováno úmrtí Bedřicha Dubského. V 50. letech došlo k dalšímu rozšíření nálezového fondu. Také se změnil názor na teorii o expanzi lužické kultury, která byla později odmítnuta.

V 60. letech se zabýval obdobím popelnicových polí Jan Bouzek (*Sklenář 2005, 85-87*). Podle jeho studie se v jižních Čechách nacházely dvě skupiny obyvatel, a to domácí milavečské a příchozí knovízské (*Chvojka 2006/I, 17*). Milavečské obyvatelstvo se časem asimilovalo do knovízského a v pozdní době bronzové jsou již jižní Čechy jedním kulturním celkem. Mimo jiné se také zabývá vývojem klimatu sledovaných oblastí v době popelnicových polí a vztahy jihočeského regionu s Horním Rakouskem. Neméně důležitou osobností je také Olga Kyticová (*Sklenář 2005, 337-338*), která se zabývala bronzovými depoty z jižních Čech a zařadila je do vývoje ve střední Evropě. Dalším badatelem je Luboš Jiráň (*Sklenář 2005, 266-267*), který se zabývá hustotou osídlení v Jižních Čechách a hromadnými nálezy a jejich vztahy s Rakouskem a jižním Německem.

V roce 1957 začal v jižních Čechách působit Antonín Beneš, zaměstnanec jihočeského muzea v Českých Budějovicích, který rovněž zkoumal lokality doby popelnicových polí, např. Dobešice, Hosty, Protivín, Rohozná a dva hroby v Topělci. Také vypracoval soupisy pravěkých lokalit některých oblastí a archeologických nemovitých památek v okrese České Budějovice (*Chvojka 2006/I, 19*). Spíše okrajově se touto epochou zabývali Josef Poláček (1294-1990), Ladislav Hájek (1909-1987) a Jaroslav Kudrnáč (*Sklenář 2005, 330-331*).

V 60. a 80. letech přichází noví archeologové, mezi nimiž nejvíce k poznání doby popelnicových polí přispěli Jiří Fröhlich a Jan Michálek (*Chvojka 2006/I, 19*). J. Fröhlich zkoumal plochá pohřebiště v Milenovicích, Radčicích, Hradišti a také se podílel na výzkumu plochého pohřebiště v Topělci (*Braun-Fröhlich 1978, 236-237*). J. Michálek prováděl výzkum na plochem pohřebišti u Strakonice (*Michálek 1993, 21-34*). Oba autoři prováděli výzkum na pohřebišti Vrcovice a mimo jiné se zabývali soupisy archeologických nemovitých památek. Další archeologové začali v jižních Čechách v 70. letech, ti se sice nezabývali přímo obdobím popelnicových, ale díky nim byly objeveny a publikovány nové lokality. Petr Braun (*Sklenář 2005, 89-90*) zkoumal spolu s J. Fröhlichem velké pohřebiště v Topělci (*Braun-Fröhlich 1978, 236-237*), dále spolupracoval s A. Benešem např. na lokalitách Milenovice, Záboří a Skočice.

Velké množství nových lokalit prozkoumal Pavel Břicháček na Milevsku, Zvíkovsku, Vltavotýnsku a Pootaví (*Chvojka 2006/I, 20-21*). V poslední době pracuje na Českobudějovicku Petr Zavřel (*Sklenář 2005, 648*), který také spolupracoval s A. Benešem a s J. Michálkem. Na Bechyňsku začal pracovat v 80. letech Jiří Militký (*Sklenář 2005, 583-*

584), v této oblasti je snad nejvýznamnější lokalitou sídliště v Bechyni. V devadesátých letech přispěl k objasnění osídlení na Českobudějovicku J. Militký (*Sklenář 2005, 583-584*). Další důležitou osobností na Českobudějovicku je Ondřej Chvojka, který se zabývá hlavně střední a pozdní dobou bronzovou (*Sklenář 2005, 249-250*). Na prachaticku působí Marek Parkman (*Sklenář 2005, 423-424*).

3.3. Německo

Počátky archeologického výzkumu v Německu jsou spojeny s místními zemědělci, kteří na svých polích zaznamenali první objevy. Hospodář Konrad Beck z Taimeringu začátkem tohoto století objevil na svém poli první nálezy. Později své pole po orbě kontroloval pravidelně a z nalezených předmětů si doma sestavil vlastní sbírku (*Hennig 1993, 14*). Později měli na archeologické bádání, stejně jako v Rakousku, i zde velký vliv historické spolky (*Schmotz 2002, 112*). Na počátku 20. století zkoumal člen historického spolku Regensburg K. Beck pohřebiště popelnicových polí v Riekofen-Taimering. Pracoval zde do třicátých let (*Hennig 1993, 126*). Většina nálezů, které byly umístěny v jeho soukromé sbírce, byly později popsány A. Strohem. Další člen tohoto spolku G. Steinmetz řídil v roce 1910 vykopávky pohřebiště období popelnicových polí v Regensburg-Unterisling (*Hennig 1993, 66*). V roce 1919 pracoval předseda historického spolku Kelheim W. Schefbeck spolu s muzejním správcem G. Riegreem na výzkumu pohřebiště v Kelheimu a ve třicátých letech pokračoval dále ve vykopávkách syn G. Riegra, Oskar Riegr (*Müller-Karpe 1952, 6*).

Ve 30. letech probíhalo archeologické bádání v Regensburger-Ziegetsdorf, kde došlo v roce 1934 při vykopávkách římské budovy k objevu pohřebiště patřící k období popelnicových polí. Odkrytí tohoto pohřebiště prováděl W. Hubner (*Hennig 1993, 69*). Další důležité objevy byly uskutečněny při stavbě říšské dálnice v letech 1934 – 1939. Jedná se o nekropole Regensburg-Oberisling a Barbing-Eltheim. Nové nálezy zpracovali F. Wagner, K. Faltmeier a R. Eckes. Poslední jmenovaný se také mezi lety 1936 – 1938 podílel na výzkumu pohřebiště Regenburgs-Weis (*Hennig 1993, 67*), které bylo objeveno díky těžbě šterku. R. Eckes se také mimo jiné zasloužil o první souhrnný soupis hrobových nálezů v Bavorsku, a to ve své nevytištěné disertační práci „Die Urnenfeldersufte in Ostbayern“ (*Hennig 1993, 11*). F. Wagner publikoval v letech 1945-1950 některé nálezy

z Regensburgs-Weis. Navíc s Fr. Drexlem v roce 1949 prováděl výzkum na pohřebišti v Kelheimu (*Müller-Karpe 1952, 6*).

Od padesátých let působí v jižním Německu H. Werner. V roce 1951 začal výzkum na pohřebišti popelnicových polí v Barbingu, který trval dalších třicet let (*Hennig 1993, 71*). Kromě H. Wenera zde pracovali také H. Rehorik a R. Pleyer. Práce H. Wenera se neomezila pouze na tuto lokalitu. Pracoval také v lokalitě Regensburg-Burgweinting, kde odkryl mezi lety 1965 – 1967 pohřebiště taktéž z období popelnicových polí. H. Z dalších míst, kde působil je nutné zmínit pohřebiště Mintraching (1967), Pfakofen (1969), Riekofen I (1969), Regensburg-Irl (1970), Mintraching-Herzogmühle (1977), Mintraching-Rempelkofen (1979), Mintraching-Sengkofen (1980), Köfering-Eggelfing (1984), Thalmassing-Wolkering (1985) a Obertraubling II (1985). Dalšími archeology, kteří pracovali v 50. letech v Bavorsku na pohřebišti v Barbing-Sarchingu, byli H. Rademacher a K. Gansmaier (*Hennig 1993, 105*). V roce 1956 prováděl výzkum na pohřebišti v lokalitě Wenzenbach-Fussenberg A. Stroh. Tento badatel zkoumal později, v období 1964 – 1975, pohřebiště Kallmünz-Schirndorf (*Hennig 1993, 140*). Na výzkumu popelnicových polí se dále podílel L. Breinel který v roce 1975 pracoval na pohřebišti Regenstauf-Diesenbach a v 80. letech prováděl archeologický výzkum spolu s R. Kochem na pohřebišti v Obertraubling I (*Hennig 1993, 107*).

V poslední době se o archeologický výzkum ve sledované oblasti starají Hilke Hennig, Karl Schmotz a Franz Schopper. V roce 1989 K. Schmotz poprvé zmapoval pohřebiště v Künzingu (*Schopper 1995, 3*). Později, když byla doplněna i topografie nálezů doby římské, tak už máme jasnou představu o rozloze a hustotě nálezů v Künzingu. F. Schopper se zabývá pohřebišti období popelnicových polí, např. Künzing. H. Hennig se věnuje oblasti Regensburgu a jejího okolí (*Hennig 1993*).

3.4. Rakousko

První nálezy pocházejí z 19. . století. I když byli badatelé pouze laiky a sběrateli, položili základ pro pozdější archeologický výzkum. Ten zpočátku zajišťovali vlastenecké domy a historické spolky, které vznikaly ve všech regionech Rakouska v duchu romantismu ((*Leskovar ed. 2008, 11*). Důležitou událostí bylo, v roce 1833, založení hornorakouského muzejního spolku, ze kterého později vzniklo dnešní muzeum Francisco-Carolinum (od roku

1920 hornorakouské zemské muzeum). V současné době muzeum tvoří centrum archeologických výzkumů (*Leskovar ed. 2008, 12*). První myšlenku řeholníka Franze Kurze (1771-1843) založit muzejní spolek zrealizoval až Anton Ritter von Spaun (1790-1849). Na založení spolku též spolupracoval kanovník Josef Gaisberger (1792-1871), který je označován za otce archeologického bádání (*Leskovar ed. 2008, 12*). J. Gaisberger také jako první prováděl systematické vykopávky a získané nálezy publikoval. Patnáct let po jeho smrti nastupuje Josef Straberger (1836-1905), který opět obnovuje archeologické výzkumy. Po jeho smrti se archeologické činnosti nikdo nevěnuje, a až v roce 1913 přichází Adolf Mahr, kustod přírodovědeckého muzea ve Vídni (*Leskovar ed. 2008, 12*).

Pro vznik muzea v Linzi byla důležitá badatelská a sběratelská činnost Antona Pachingera (1864-1938). Po první světové válce vznikaly další muzea a centra, které se zabývaly archeologickým výzkumem, např. muzeum v Welsu a Hallstattu (*Leskovar, 2008, 11*). Další organizace, které se zabývají archeologickým průzkumem jsou Spolkový památkový úřad, přírodopisné muzeum Wien a institut pro studium pravěku na vídeňské univerzitě (*Leskovar ed. 2008, 20*).

V letech 1938 - 1945 byly nalezeny první hroby na pohřebišti v Linz-St. Petr. Zdejší průzkum řídil institut pro památkovou péči ve Vídni. Práce vedl Kurt Willvolsener (1903-1968), později ho vystřídala Hertha Hanbauer-Orel (*Adler 1965, 9*). Výzkumy posledních hrobů byly publikovány v roce 1960. V roce 1961 prováděl Edeltraud Hübner antropologický výzkum hrobů z pohřebišť Linz-St. Peter, po jeho odstoupení jej nahradil Wulf Podzeit. Na pohřebišti také pracoval Horst Alder (*Adler 1965 9-10*).

Od sedmdesátých let pracují v muzeu v Linzi také Renate Kux-Jülg, která se mimo jiné také zabývala pohřebišťem Linz-Zizlau (*Leskovar ed. 2008, 20*), jejím nástupcem se stal Erwin Ruprechtsberger. V posledních letech se výzkumu v Rakousku věnuje Peter Höglinger.

4. Charakteristika pohřebišť jednotlivých sledovaných regionů

4.1. Jižní Čechy

V mladší (BrD – Ha A2/B1) i pozdní době bronzové (Ha B) spadalo obyvatelstvo jižních Čech do okruhu hornodunajských popelnicových polí (*Jiráň ed. 2008, 129*). V jihočeském regionu probíhal plynulý vývoj obyvatelstva. V podstatě už od střední doby bronzové je zde přítomno jedno etnikum, které později dalo základ pozdějšímu keltskému etniku.

V mladší době bronzové byly jižní Čechy hustě osídleny. Osídlení se soustředilo do již dříve obydlených regionů. Jde o povodí střední a dolní Otavy, při dolním toku Lužice, při dolním toku Blanice, v okolí Zvíkova, podél toku řeky Vltavy a v Českobudějovické pánvi (*Chvojka 2007, 40*). V tomto období se zvyšuje počet lokalit také na Českokrumlovsku, Prachaticku a v šumavském podhůří. Dále jsou poprvé osídleny nové oblasti, a to Horažďovicko a horní Pootaví. Víceméně neosídleno zůstávalo Třeboňsko, Českomoravská vrchovina a severní Prácheňsko.

Jižní Čechy v pozdní době bronzové spadají v rámci okruhu hornodunajských popelnicových polí do prostředí štítarské kultury (*Chvojka 2007, 43*). S porovnáním s mladší dobrou bronzovou v pozdní době bronzové v jižních Čechách rapidně ubývá lokalit. Přesto nebyla úplně opuštěna žádná z hlavních sídelních oblastí (*Chvojka 2007, 44*). Ovšem velmi zajímavý je fakt, že pohřebišť v této době chybí úplně. Existují sice sporné nálezy, jako soubor ze Semic I a ojedinělý nález misky z Kestřan II (*Chvojka 2007,44*). Soubor ze Semic byl B. Dubským sice označen jako pohřeb, ale je možné, že jde o sídliště a nález misky z Kestřan, který byl dříve označen jako pozůstatek hrobu, nelze jasně interpretovat.

Je otázkou, proč poklesl počet obyvatel. Na žádné lokalitě nebyly nalezeny stopy po násilném zániku (*Chvojka 2004,74*). J. Bouzek uvažoval nad tím, že odchod obyvatel měly na svědomí zhoršující se klimatické podmínky (*Bouzek 1983, 265-270*). Dalším problémem je, že nemáme jasno v tom, kam by obyvatelstvo jižních Čech odešlo. Přestože počet lokalit v pozdní době bronzové klesá, máme i v tomto období doložené osídlení. S tímto se shoduje tvrzení J. Neústupného, že v pravěku jednou osídlené oblasti nebyly nikdy úplně opuštěny (*Neustupný 1968, 87-88*).

Všechny hroby mladší doby bronzové v regionu jižních Čech jsou žárové. V regionu jižních Čech se můžeme setkat s mohylovými a plochými hroby, ale oproti plochým žárovým hrobům (61%) jsou mohylové hroby v menšině (*Chvojka 2007, 41*). To že převládají ploché hroby, se dá také vysvětlit tak, že u části mohyl došlo k sekundárnímu odstranění mohylového náspu (např. zemědělské práce) a hrob se pak jeví jako plochý. Navíc uložení pohřbu do urny a mělké jamky je taktéž běžné i u mladobronzových mohyl a proto jsou po odstranění mohylníku takové hroby interpretovány jako ploché. V regionu jižních Čech se nachází 108 plochých žárových hrobů, ale z toho většina pochází z dvou největších pohřebišť v jižních Čechách, a to jsou Topělec s 37 hroby (*Braun – Fröhlich 1978, 236-237*) a Strakonice s 18 pohřby (*Michálek 1993, 21-34*).

Antropologický výzkum na pohřebišťích provedl J. Chochol, ale kosti byly ve většině případů dokonale spáleny. Bylo zjištěno, že obyvatelé jižních Čech se po antropologické stránce shodovali s ostatním obyvatelstvem Čech (*Chvojka 2007, 42*).

4.1.1. Topělec

Pohřebiště se nachází na velkém plochém návrší, které se mírně sklání k jihu (*Braun – Fröhlich 1978, 236*). Toto místo se nachází asi 1000 m od břehu řeky Otavy (*Chvojka 2006/II, 45*). Pohřebiště v toulci je největší v jižních Čechách, bylo zde odkryto 37 hrobů. Tato lokalita je také výjimečná tím, že zde proběhl plošný odkryv a také díky tomu, že na tomto pohřebišti můžeme popsat rozmístění hrobů, a to jinde v jižních Čechách nelze. Toto pohřebiště bylo objeveno už v roce 1927 při orbě Josefem Procházkou z Topělce, když byl odkryt první hrob (*Chvojka 2006/II, 45*). Na záchranném výzkumu tehdy pracoval správce píseckého muzea Josef Kaiser a publikoval ho Bedřich Dubský (*Dubský 1927, 566-567*). V roce 1972 pokračovali ve výzkumu pohřebiště v Topělci J. Fröhlich a P. Braun. Tento výzkum zaštiťoval AÚ ČSAV v Plzni (*Braun – Fröhlich, 1978, 236*). Na místě probíhala neustále orba a tak v roce 1975 proběhl další záchranný výzkum opět pod vedením plzeňské AÚ ČSAV. Byla prozkoumána plocha o rozloze 2039 m² (*Braun – Fröhlich, 1978, 236*).

Všechny hroby jsou zde žárové, většina objektů jsou hroby popelnicové a pouze ve třech případech jde o hroby jamkové. V jamkových hrobech se sice také nacházela keramika, ale pouze jako milodar, neměla funkci urny. Spálené pozůstatky byly uloženy do

jedné nádoby, která sloužila jako popelnice (amforovitá nádoba či okřín). Kromě spálených pozůstatků obsahovala polnice i milodary, jako je keramika a bronzové předměty. V jednom pohřbu byly na dně urny nalezeny obláčky a miniaturní kamenná sekerka. Některé urny mají tzv. dušník, tedy otvor, kterým měla odejít duše zemřelého (*Braun – Fröhlich, 1978, 237*).

Hroby tvoří dvě skupiny, přičemž tyto skupiny jsou od sebe vzdáleny pouze několik desítek metrů. Jednotlivé hroby tvoří nepravidelné řady (*Braun – Fröhlich 1978, 6*). Některé hroby byla označena kulem a ohraničeny kameny. Na tomto pohřebišti byli mrtví páleni na jednom, k tomu určeném místě, kde stála hranice. Toto místo bylo v Topělci lokalizováno, hranice byla umístěna jihozápadně od první skupiny hrobů (*Chvojka 2006/II, 47*).

Archeologové se snažili nalézt sídliště, které by patřilo k tomuto pohřebišti. Sice se na samotném pohřebišti nacházejí kulevé jamky, ale ty pocházejí patrně z raně středověkého sídliště. Dále máme nálezy sídlištní keramiky z jižního svahu pod pohřebištem a z návrší „Na Černém“, ale nebyla prokázána souvislost s pohřebištem (*Braun – Fröhlich 1978, 6*).

4.1.2. Strakonice

Plochá žárová pohřebišť se nachází na východ od města Strakonice na mírném svahu, na asi 100 m vzdálené terase pravého břehu řeky Otavy (*Michálek 1993, 21*). K objevení pohřebiště došlo roku 1987, kdy byly při stavbě plynového potrubí narušeny čtyři hroby. Dalších pět hrobů bylo nalezeno díky orbě. Záchranný výzkum vedl J. Michálek.

Na pohřebišti bylo zjištěno celkem 18 pohřbů (*Michálek 1993, 21*), i když u jednoho objektu jde patrně o žároviště, všechny byly porušeny, buď stavbou potrubí, nebo hlubokou orbou. Strakonice jsou se svými 18 hroby druhým největším plochým žárovým pohřebištem v jižních Čechách.

Všechny hroby jsou žárové, pět popelnicových a tři jamkové, ostatní hroby byly příliš poničené, než aby se dalo určit, o který typ šlo (*Michálek 1993, 22*). V případě popelnicových hrobů byly spálené kůstky umístěny od urny, přičemž ve čtyřech případech šlo o amforovitou nádobu a v jednom případě do okřínu (*Michálek 1993, 22*). Popelnice byla umístěna v mělké jamce a v jednom případě bylo zjištěno překrytí mazanicovou deskou. Antropologický

výzkum na pohřebišti u Strakonice provedl J. Chochol, ale kosti byly ve většině případů dokonale spáleny (*Michálek 1993, 23*).

V roce 1988 bylo ještě objeveno sídliště, které leží 200 m na západ od centra žárového pohřebiště (*Michálek 1993, 24*). Sídliště se nachází na mírném svahu, na terase pravého břehu řeky Otavy. Od samotné řeky je sídliště vzdáleno asi 40 – 90 m (*Michálek 1993, 24*).

4.2. Západní Čechy

Region západních Čech tvořil jeden celek s jihoněmeckými popelnicovými poli. Dá se mluvit o vytvoření jednotného česko-východobavorského okruhu severoalpských popelnicových polí. U nás ho reprezentuje oblast knovízsko-milavečská (*Jiráň ed. 2008, 129*). Obyvatelstvo doby bronzové v západních Čechách bylo děleno na tzv. milavečskou kulturu a chebskou skupinu v mladší době bronzové (Bz D – Ha A) a na tzv. nynickou skupinu v pozdní době bronzové (Ha B). Z pozdní doby bronzové do doby halštatské probíhal vývoj plynule, jak ukazují nálezy z pohřebiště v Nynicích u Plzně.

Pohřební ritus obyvatelstva v západních Čech v mladší době bronzové byl žárový, ale hroby byly mohylové, ploché žárové se vyskytují také, ale hlavně v blízkém okolí Plzně (např. Dýšina u Plzně a Plzeň-Doubravce). Problémem je přesné určení. Kvůli podobě konstrukce plochých a mohylových hrobů mohlo dojít k záměně poté, co byl sekundárně odstraněn mohylový násep. Naproti tomu obyvatelstvo západních Čech pozdní doby bronzové upřednostňují ploché žárové hroby. Je možné, že

4.2.1. Nynice u Plzně

Pohřebiště pozdní doby bronzové, známe již z 19. století díky Matyáši Kalinovi z Jäthensteinu (1772-1848). Tato lokalita se nachází 17 km severovýchodně od Plzně na levém břehu Berounky (*Šaldová 1965, 5*). Poblíž bylo na příkrém svahu nalezeno sídliště, které je ze stejné doby jako pohřebiště. Na druhém břehu řeky se také nachází hradiště na Radné se současným inventářem s pohřebištěm. Samotné pohřebiště leží severozápadně od obce Nynice na mírném jižním svahu, který přechází do rovinky. Pohřebiště leží

na pravém břehu Berounky (Šaldová 1991, 411). První nálezy spadají do roku 1953 a výzkum zde probíhal až do roku 1960. První průzkum provedlo pravěké oddělení v Plzni za podpory AÚ ČSAV. Výzkum v letech 1953 – 1960 vedla V. Šaldová. Na tomto pohřebišti bylo nalezeno 200 hrobů. Ze sledované epochy je to 64 hrobů. V roce 1983 byly ještě V. Šaldovou prováděny záchranné práce. Průzkumem v melioračních rýhách byly objeveny další hroby a jihovýchodně od pohřebiště ještě sídliště datované do pozdní doby bronzové. Toto sídliště je umístěno, stejně jako pohřebiště, asi 1 km od řeky Berounky v místě, kde svah přechází do rovinky (Šaldová 1991, 416). Navíc v blízkosti sídliště (150 m) a pohřebiště (60 m) byl objeven žlabovitý objekt, který byl orientován od severu k jihu. Žlab měřil 15 až 20 cm a široký byl 40 cm, výplň žlabu tvořila mazanice a tři celé nádoby (Šaldová 1991, 418). Na dně objektu byla nalezena tenká vrstva uhlíků. V žlabu byly také nalezeny dvě kúlové jamky a otisky po dalších kúlech v mazanici. Předpokládá se, že žlab byl součástí většího objektu, koresponduje s bronzovými hroby pohřebiště a je mladší než sídliště (Šaldová 1991, 418). Funkce žlabu je těžko definovatelná, ale jeho blízkost k pohřebišti (60 m) snad může znamenat, že žlab plnil nějakou kultovní funkci související s pohřebištem (Šaldová 1991, 418).

Pohřbívalo se zde ve třech etapách. V období, které je středem našeho zájmu, tedy v pozdní době bronzové, v období halštatském a halštatsko-laténském. (Šaldová 1965, 5). Nynice u Plzně podaly důkaz o kontinuitě vývoje od pozdní doby bronzové do doby halštatské. Tento plynulý přechod je možné sledovat na skupině halštatských hrobů, jejichž inventář obsahuje o keramiku blízkou ke stupni HB (Šaldová 1965, 80).

Všechny hroby na pohřebišti v Nynicích patří mezi žárové a většina z nich je popelnicová, pouze malý počet patří mezi tzv. jamkové. Kostí byly dokonale spáleny, a pokud se zachovaly, tak jen ve velmi malém množství a navíc pouze ve zlomcích (Šaldová 1965, 1-96). Hranice nebyla umístěna přímo na místě hroby a lze předpokládat, že pohřebiště mělo pro hranici určené speciální místo. Spálené pozůstatky byly uloženy několika způsoby. Zaprvé byly spálené pozůstatky umístěny do jedné nádoby, další možností bylo rozsypání popela do více nádob a poslední možností bylo umístění ostatků do hrobu bez urny (Šaldová 1969, 644). Dokonce i v zásypu hrobů lze nalézt zbytky kostí a uhlíky, samotný zásyp byl tedy patrně tvořen směsicí hlíny, zbytků hranice a posledními pozůstatky zemřelého, které nebyly vsypány do urny. V některých případech jsou pozůstatky přítomny pouze v zásypu hrobu.

Zajímavé jsou hroby s kamennou konstrukcí, která patrně vychází z pohřebního ritu předešlého období, tedy z používání mohyl. Pravděpodobně tedy je to postupné zmenšování mohyl ve výšce i v šířce (Šaldová 1965, 68-70). Podobná ohraničení hrobu kameny se objevuje i v jihoněmecké oblasti, například v Dolním Bavorsku v Kelheimu. V některých případech byl celý hrob ještě pod kamenným závalem. Samotný hrob byl ještě patrně označen malým náspem, který však nepřesahoval obvodové kameny (Šaldová 1965,70). Část samotného zásypu tvořil i zbytek pohřební hranice, protože zde mnohdy nacházíme uhlíky a vzácněji i drobné kůstky. V zásypu se také často nacházely střepy sídlištní keramiky (Šaldová 1965, 69). Existuje také možnost, že kameny, které tvořily ohraničení a někdy i konstrukci hrobu byly nezakryté a tedy i viditelné. Kamenné obložení také v některých případech neopisuje celý kruh, ale tvoří pouze jeho část. Někdy je ohraničení tvořeno pouze naznačeno jednotlivými kameny (Šaldová 1965, 69). Lze tedy pozorovat, jak docházelo k postupnému opouštění kamenné konstrukce. Musíme ale také počítat s možností, že bylo ohraničení hrobu rozrušeno nějakým vnějším zásahem. Samotný pohřeb je většinou umístěn uprostřed kamenného kruhu v mělké jamce popřípadě přímo na úrovni okolního terénu (Šaldová 1965, 70). U některých hrobů byla kamenná konstrukce velmi zvláštní a tvořila jakousi klenbu. Přitom samotná klenba z kamenů byla navíc postavena na dřevěné konstrukci, kterou tvořily zuhelnatělá polena (Šaldová 1965, 71). Tento typ hrobu podle výbavy patří do stupně HC. U některých hrobů se dokonce na samotném násypu nalézalo ještě ohniště. O tom svědčí spálená vrstva. Po dokončení hrobu se pak pravděpodobně na dokončeném rovu rozdělal oheň (Šaldová 1965, 69).

Zjednodušení stavby hrobu je vidět u dalšího typu hrobu, kde již nebyla vytvořena kamenná konstrukce. Hrob je tvořen pouze mělkou jamkou, která je svou velikostí přizpůsobena množství vložených nádob. Tato jamka je příležitostně ohraničena kameny anebo je překryta jedním či více kameny (Šaldová 1965,70).

Dalším krokem k opuštění kamenné konstrukce jsou hroby, které tvoří pouze mělká jamka, která je zakrytá jen jedním plochým kamenem. Navíc k některým takovým jamkám je připojena další hromádka spálené hlíny s uhlíky (Šaldová 1965, 71). Tyto hroby se odlišují také tím, že nádoby, které tvoří pohřeb, nejsou miskou překryty, ale naopak jsou postaveny v ní (Šaldová 1965, 71). Navíc prostor pohřební jamky je omezen.

Velmi početnou skupinu tvoří hroby, které nejsou nijak ohraničeny. Nádoby, které tvoří pohřební výbavu nejsou umístěny do jamky, ale jsou rozloženy přímo na úrovni okolního terénu (Šaldová 1965, 71). Zásyp těchto hrobů je tvořen zbytky z pohřební hranice, a protože ten patrně nestačil, tak byl násep hrobu ještě doplněn okolní půdou. Pohřební zvyklosti se ale jinak neliší, skupina nádob je překryta miskou (Šaldová 1965, 71).

Podle výroby hrobů se dá poukázat na sociální postavení jedinců ve společnosti. Výbava jednotlivých hrobů v Nynicích se ale příliš neliší a ani počet nádob není směrodatný, protože jejich množství je často ovlivňováno měnící se velikostí pohřební jamky. Taktéž volba keramiky a popelnice neukazuje na pozici ve společnosti (Šaldová 1965, 72). Na odlišné sociální postavení ve společnosti pravděpodobně nepoukazuje ani konstrukce hrobu (Šaldová 1965, 72). Ani vybavení bronzou nám přímo neukazuje na sociální diferenciaci obyvatelstva. Navíc nůž není ve výbavě přítomen jako zbraň či náradí, ale jakou součást ritu. Měl patrně sloužit ke konzumaci potravy, která byla v některých případech přidána do hrobu (Šaldová 1965, 72). Nůž byl přikládán do výbavy dodatečně stejně jako břitva. Pokud jde o další bronzu přítomné ve výbavě, jde patrně o součásti oděvu a šperky mrtvého, které byly spálené s ním, na což ukazuje jejich poškození. Tyto předměty se také často vyskytují v zásypu hrobu nebo kolem nádob. Stavba hrobu a jeho výbava nejednoznačně nepoukazuje na záměrně odlišení žen, mužů a dětí (Šaldová 1965, 72).

V okolí některých hrobů byly nalezeny velké shluky sídlištní keramiky (vždy jižně od hrobu), je možné že použití těchto nádob souviselo s pohřebním ritem (Šaldová 1965, 55). Přítomnost sídlištní keramiky se ale také dá vysvětlit blízkostí současného sídliště. Tato keramika se nacházela v objektech, které byly interpretovány jako ohniště.

Co se týče uspořádání pohřebiště, zatím všechny získané informace poukazují na to, že se pohřebiště šířilo od svého centra hlavně směrem na jih a méně na sever (Šaldová 1991, 420). Hroby jsou rozmístěny do jednotlivých skupin podle období jejich vzniku. Jak úprava tak vybavení hrobu ukazuje, že změny probíhaly v krátkých časových intervalech. V roce 1953 – 1960 byla odkryta většina plochy pohřebiště, celá centrální nejhustěji osázená část pohřebiště (Šaldová 1991, 420). V roce 1983 pak proběhl záchranný výzkum, při kterém byla odhalena zbývající plocha pohřebiště. V centrální části byly také umístěny nejstarší hroby s kamenným ohraničením, tato skupina hrobů pokračuje dále na jih, kde se objevují hroby s částečným ohraničením nebo pouze v jamkách (Šaldová 1965, 74). Směrem

na jihovýchod od centrální části hřbitova se nacházejí nejmladší pozdně halštatské a časně laténské hroby (*Šladová 1991, 420*). Hroby zde jsou většinou bez ohraničení Severně a severovýchodně od centra pohřebiště jsou hroby rozmístěny řidčeji než v jiných částech. Na severu od centra se také častěji vyskytují hroby s kamenným závalem. Okraje této plochy tvoří převážně pozdně halštatské hroby, ale je zde také jeden hrob pravděpodobně z pozdní doby bronzové, který je porušen hrobem halštatským (*Šaldová 1991, 420*). Je možné, že se hroby nacházely ještě dál směrem na sever.

Antropologický výzkum na pohřebišti v Nynicích provedl J. Chochol. Antropologický výzkum byl velmi složitý právě díky způsobu pohřbívání. Díky žárovému pohřebnímu ritu, se nám kosterní pozůstatky dochovaly velmi sporadicky. Kromě toho půdní podmínky nejsou pro zachování kosterního materiálu právě příznivé. Množství dochovaného spáleného materiálu naznačuje, že nebylo pohřbeno vše co z těla zbylo. Část pozůstatků mohla zůstat na nebo rozprášena kolem pohřební hranice, a to z rituálních důvodů (*Šaldová 1969, 643*).

4.3. Jižní Německo

Tato oblast je osídlena již od doby kultury lineární keramiky (*Schopper 1995, 3*), ovšem intenzita osídlení se v jednotlivých obdobích mění. Oblast v Německu mezi Regensburgem na severovýchodě a Künzigem na jihovýchodě patří k největším sídelním areálům Dolního Bavorska a Horního Falcka (*Schmoltz 2002, 109*). Období popelnicových polí je velmi bohaté na nálezové celky. Naleziště se koncentrují kolem toku řeky Dunaje a kolem jeho přítoků V jižním Německu, konkrétně v Dolním Bavorsku se vyskytují pohřebiště s velkým počtem hrobů. Pro mladší a pozdní dobu bronzovou je zde typický pohřeb v plochem žárovém hrobu a rozlehlá popelnicová pohřebiště. Mezi největší pohřební areály můžeme jmenovat např. Künzing, Zuchering, Kelheim, Straubing-Snad a Barbing. Pohřebiště v této oblasti se kromě své velikosti vyznačují i dlouhodobým využíváním. Podél Dunaje se nachází asi 100 pohřebišť, které spadají do doby popelnicových polí (*Schmoltz 2002, 110*). 37 z nich je koncentrováno v oblasti Regensburgu. Tak velkému počtu pohřebišť v oblasti Regensburgu vděčíme činnosti historických spolků Horního Falcka a Regensburgu, která probíhala hlavně v sedmdesátých letech (*Schmoltz 2002, 110*).

Celá oblast spadá do okruhu hornodunajských popelnicových polí. Konkrétně v oblasti Bavorska můžeme vyčlenit severovýchodo-švábskou skupinu, ta se také nachází v Horní Falci a v Horních Francích. Právě tato skupina má silné vazby na západní Čechy.

4.3.1. Künzing

Pohřebiště v Künzingu leží v úrodné oblasti Gäubodens (sprašová oblast), na východě od obce Künzing (*Schopper 1995, 3*). Samotné pohřebiště je situováno v mírném svahu na terase u řeky Dunaje, přesněji leží na rozhraní úrodné sprašové vrstvy a nivou Dunaje (*Schopper 1995, 3*). Tato oblast byla osídlena již od období kultury s lineární keramikou. Naleziště v Künzingu patří mezi největší pohřebiště doby popelnicových polí v jižním Německu (*Schmoltz 2005, 57*). Navíc mnoho hrobů na tomto hřbitově bylo zničeno erozí, orbou nebo stavební činností v době římské.

Již v 70. letech byly nalezeny na východ od Künzingu první kovové nálezy. R. Christlein se domníval, že se zde nachází pohřebiště doby popelnicových polí a doby halštatské. Nálezy byly objeveny díky zemědělským pracím, bylo vyoráno velké množství bronzových předmětů (*Schopper 1995, 3-6*). Je také jasné, že díky orbě byly jistě zničeny některé hroby. První hrob a jeho vybavení zachránil Th. Fischer v roce 1979. Tento hrob se nacházel jižně od dnešního hřiště (*Schopper 1995, 6*). Systematicky se pohřebiště začalo prozkoumávat až v roce 1983. V rámci tohoto výzkumu bylo prozkoumáno 4000 m² plochy jižní části pohřebiště. V roce 1984 pokračoval výzkum v severní části. Rozsah a dobrý stav pohřebiště každého překvapil. Předpokládá se, že v severozápadní části bylo dosaženo okraje hřbitova (*Schopper 1995, 7*). V roce 1989 poprvé K. Schmoltz zmapoval plochu pohřebiště, tuto mapu pak doplnil v roce 1993 Ganslmeier.

F. R. Hermann objevil v blízkosti pohřebiště (v oblasti římského kastelu) půdorys domu, který na základě nálezů označil jako dům období popelnicových polí, datoval ho do stupně Ha B1, i když zde byly objeveny nálezy straší i mladší (*Schopper 1995, 3*). V roce 1992 bylo odkryto dalších 30 000 m². V rámci tohoto výzkumu bylo určeno západní ohraničení pohřebiště a předpokládaná celková rozloha pohřebiště. Mimo jiné byly objeveny mnohé středověké a římské nálezy. Další menší plochy byly odkryty díky stavební činnosti. Mezi léty 1983 až 2004 bylo na ploše 6,2 ha odkryto 650 hrobů z doby popelnicových polí

a z doby halštatské (*Schmotz 2005, 57*) O dnešní výzkum se stará krajský archeolog K. Schmotz. Výzkum na tomto pohřebišti nadále pokračuje.

Pohřebiště v Künzingu je důležité nejen díky počtu hrobů, ale také díky tomu, že bylo využíváno opravdu po dlouhou dobu (*Schmotz, 2002, 122*). Nejstarší hroby pocházejí z mladší doby bronzové, konkrétně ze stupně Bz D, ovšem pravidelněji se zde začalo pohřbívat na přelomu mladší doby bronzové a pozdní doby bronzové, tedy během stupně Ha A2/Ha B1 nejvíce využívané bylo pohřebiště ve stupni Ha B3 a poslední hroby pocházejí ze stupně Ha D1 (*Schmotz 2002, 122*). Hřbitov v Künzingu nám tedy podává důkaz o plynulém vývoji mezi mladší dobou bronzovou a dobou halštatskou. Pohřebiště nezačíná v jednom místě a nevyvíjí se dál, ale hroby z jednotlivých období se vyskytují v různých částech pohřebiště (*Schmotz 2002, 122*).

Znalosti o struktuře pohřebiště se významně rozšířily díky F. Schopperovi. Hranice pohřebiště jsou jasně patrné na severu, západě a jihovýchodě. Nejvíce hrobů se nachází v centrální části pohřebiště (*Schopper 1995, 18-19*). Samotné Pohřebiště můžeme rozdělit na tři části, na jižní, střední a severní. Celý hřbitov rozděluje tzv. pohřební cesta. Jižní skupina hrobů se nachází v pruhu podél jižní strany tzv. pohřební cesty (*Schopper 1995, 18*). Střední část tvoří centrální část pohřebiště, kde je největší koncentrace hrobů. Ve střední části pohřebiště se také častěji vyskytují opravdu bohatě vybavené hroby, neboť je zde největší koncentrace bronzových předmětů. V jednom z hrobů v této oblasti se také našel kostěný koňský postroj (*Schopper 1995, 18; Schmotz 2005, 59*). V jižní a střední části pohřebiště nacházejí malé skupinky halštatských hrobů. Naproti tomu v severní skupině, která je situována na sever od tzv. hrobové cesty, je pouze jeden halštatský hrob (*Schopper 1995, 127*). Severní skupina se také jeví jako chudší ve srovnání s jižní a střední skupinou, jelikož je zde menší koncentrace jak bronzových předmětů, tak i předmětů kostěných a skleněných (*Schopper 1995, 128*). Samotné hroby se vyskytují v oddělených skupinkách. Ve střední části pohřebiště je jedna z těchto skupin hrobů, tvoří ji dva hlavní hroby, ostatní byly přidávány později a svým náspem hlavní hroby nepřevyšovaly (*Schopper 1995, 15*). Je zajímavé, že ženské a dětské hroby jsou často blízko sebe. Existuje možnost, že v takových případech šlo o rodinné hroby.

Všechny hroby popelnicových polí patří k plochým žárovým hrobům. Většina hrobů byla umístěna velmi mělko, a proto byly často poničeny orbou a proto se v některých

případech dochovala jen spodní část hrobu nebo byl pohřeb rozorán úplně. Můžeme zde rozlišit hroby popelnicové, kterých je většina a hroby jamkové, některé byly ovšem poničeny tak, že nelze určit o který typ šlo. Ve většině případů se ovšem jednalo o hroby popelnicové. Hroby jamkové tvoří buď na ploše roztroušené spálené pozůstatky a nádoby, které však nesloužily jako urna, popřípadě jsou popel i keramika překryty miskou (*Schopper 1995, 17-18*). Objeveny byly také objekty, které byly interpretovány jako „hrob“, ale šlo pouze o jednu nádobu bez přítomnosti kůstek anebo v několika případech se jednalo o celé shluky keramických střepů, ovšem bez přítomnosti spálených pozůstatků (*Schopper 1995, 17-19*). Pokud jde o popelnicové hroby byl pohřeb umístěn zpravidla pouze do jedné nádoby. Pouze v jednom případě jako urna sloužily dvě nádoby (*Schopper 1995, 17-18*). V některých případech je urna ještě překryta miskou (50-70%). Navíc mohl být hrob překryt ještě nějakým organickým materiálem, který se nedochoval (*Schopper 1995, 9*). Další typem je hrob jamkový, spálené pozůstatky jsou umístěny v jamce nebo jsou rozptýleny na ploše, pokud se zde vykytuje keramika, tak nemá funkci urny. Tyto hroby také mohou obsahovat bronzové předměty. V některých případech je jamkový hrob překryt miskou. Samotná urna byla zahloblena v zemi. S velkou pravděpodobností byl na hrob ještě navršen malý rúvek a samotný hrob byl asi ještě na povrchu označen náhrobkem (*Schopper 1995, 14*). Na tomto pohřebišti se také můžeme setkat s hroby s dřevěnou kúlovou konstrukcí, podle výzkumu jde ve všech případech o hroby žen (*Schopper 1995, 14*).

Některé hroby jsou obklopeny příkopem, většinou jde o kruhový, ale jsou zde také oválné a obdélníkové (se zaoblenými rohy) příkopy (*Schopper 1995, 13*). V některých případech hrob obklopovaly dva nebo tři příkopy. V šesti případech jsou jedním příkopem obklopeny dva hroby (*Schopper 1995, 13*). Příkopy, které obklopovaly hroby, byly ale hloubeny v příliš malé hloubce (cca 10 cm) a proto je pravděpodobné, že byly některé zničeny. Nejmenší kruhový příkop měl v průměru 1 m (*Schopper 1995, 15*). Nebyla prokázána žádná souvislost mezi velikostí příkopu a bohatstvím vybavení či postavením zemřelého.

Spálené pozůstatky byly skoro vždy uloženy při dně urny. Množství popela se v jednotlivých hrobech liší od jednoho gramu až po 3,5 kg, přičemž nejmenší množství pochází z dětských pohřbů (*Schopper 1995, 9*). Někdy jsou spálené pozůstatky také ještě umístěny při okraji popelnice nebo mimo samotnou urnu, ale to jen v ojedinělých případech.

Urny jsou amforovité a vyskytují se s úzkým a širokým hrdlem. Je zajímavé, že urny s úzkým hrdlem většinou osahují mužské vybavení a urny s širokým hrdlem zase ženské vybavení. To ale neukazuje jistě na pohlaví mrtvého, protože se často vyskytují dvojité pohřby, kdy jsou v popelnici uchovány pozůstatky muže i ženy (*Schopper 1995, 14*). U dvojitých pohřbů je pravděpodobné, že šlo o rodinné pohřby. Dětské pohřby nemají zvláštní tvar urny, ale jejich vybavením jsou podobné spíše ženským hrobům. Popelnice s úzkým a širokým hrdlem se většinou pravidelně ve výbavě hrobů střídají, přesto je zajímavé, že se na východně pohřebišťe vyskytují častěji urny s úzkým hrdlem (*Schopper 1995, 14*).

Přímo v popelu se kromě kůstek často nacházejí bronzové popřípadě skleněné předměty, které byly ve většině případů poškozeny ohněm. Méně často byly bronzové předměty uloženy spolu s keramikou v horní části urny (*Schopper 1995, 15*). Bronzové předměty jsou ve většině případů spálené a rozlámané. Bronzové milodary byly rozlámané či zprohýbané i v tom případě, pokud byly nespálené. Zdá se že šlo o rituální postup. Někdy dokonce části předmětů chybí. V některých případech je však těžko poznatelné, zda byl předmět spálen nebo jestli je jen silně zkorodovaný (*Schopper 1995, 16*). Bronzové milodary tvořily břitvy, kroužky, jehlice s vázičkovitou hlavicí, spony, nože s trnovým řapem, hroty kopí a hroty šípů.

Pokud jde o keramické milodary, je možné rozlišovat na sekundárně spálené a nespálené nádoby. Nespálené nádoby, které byly součástí pohřební výbavy, se zpravidla nacházely na vrstvě popela v urně. Tyto nádoby byly ve většině případů zachovány v celku. Zpravidla šlo o jemné tenkostěnné nádoby, které byly zdobené a tuhované (*Schopper 1995, 16*). Naopak spálené nádoby byly většinou rozbity na kusy a tyto spálené střepy byly umístěny přímo ve vrstvě spálených pozůstatků. Je pravděpodobné, že keramika, která byla sekundárně spálená, byla schválně rozbita a do hrobu se dostala pouze její část (*Schopper 1995, 16*). Tuto spálenou keramiku tvořily jak jemné tak hrubé nádoby. Jen v několika případech byla keramika situována mimo urnu. Jen ve 20 procentech případů byly bronzové předměty nebo keramika uloženy mimo urnu, a to nad ní, v úrovni ramen popelnice nebo přímo pode dnem urny (*Schopper 1995, 11*). Navíc pouze ve třech případech byly mimo urnu bronzové předměty i keramika.

Velmi často jsou v pohřební výbavě přítomny zvířecí kůstky, které jsou umístěny mimo samotné spálené pozůstatky. Většinou v některé z přidaných nádob. Tyto zvířecí kosti

se vyskytují nespálené jako milodar, často uložené v urně přímo na spálených pozůstatcích nebo jsou uloženy v jedné z přiložených nádob. V pohřbech se také nacházejí spálené zvířecí kůstky, které jsou smíšeny s popelem (*Schopper 1995, 17*). Podle antropologického výzkumu šlo nejčastěji o prase, kozu či ovci.

V blízkosti pohřebiště bylo odkryto sídliště, které se sice zdá starší, ale spadá do pozdní doby bronzové, do stupně Ha B1. Sídlíštní areál se nachází v oblasti římského kastelu (*Schmoltz 2005, 57*).

4.3.2. Kelheim

Pohřebiště se nachází na východní straně obce Kelheim. Je situováno na terase nad řekou Dunaj. Hroby se také nachází na zemědělské půdě, a proto jsou některé poškozeny orbou (*Müller-Karpe 1952, 5*).

První nálezy pochází z let 1907 a 1908, kdy byly objeveny první hroby při stavbě domu. Nebyla jim ovšem věnována pozornost a proto o nich dnes nic nevíme (*Müller-Karpe 1952, 6*). V roce 1909 objevil tesař Michael Ziegler další hroby. Tento nález oznámil historickému spolku Kelheim, který se zasloužil o výzkum, probíhající v Kelheimu v letech 1909 až 1919. Prvními badateli byli předseda historického spolku, lékárník W. Schebeck a správce muzea G. Rieger. Díky nim bylo objeveno a popsáno prvních 97 hrobů. Jejich vybavení bylo odvezeno do muzea v Kelheimu (*Müller-Karpe 1952, 6*). V roce 1927 došlo k objevení dalších hrobů, o jejichž výzkum se opět zasloužil již zmiňovaný spolek Kelheim. Vykopávky pokračovaly do roku 1929. Počet odkrytých hrobů tímto stoupl na 115. Systematický výzkum celého pohřebiště byl zahájen roku 1930 díky pomoci bavorského zemského úřadu pro památkovou péči, Staatsammlung v Mnichově, římsko-germánské komisi ve Frankfurtu, městské rady a okresnímu úřadu v Kelheimu. Při tomto výzkumu bylo odkryto dalších 42 pohřbů (*Müller-Karpe 1952, 7*). Tyto vykopávky také vedli W. Schebeck a G. Rieger. Další rok proběhly další plošný výzkum, při kterém bylo objeveno 32 hrobů. Tento výzkum prováděli opět W. Schebeck a G. Rieger pod záštitou zemského úřadu pro památkovou péči. Práce pokračovaly ještě v roce 1931, kdy bylo objeveno dalších 36 pohřbů. Od října začal pracovat na výzkumu pohřebiště v Kelheimu syn G. Riegra, Oskar Rieger (*Müller-Karpe 1952, 7*). Roku 1933 byla odkryta severozápadní část pohřebiště. V rámci

posledního systematického výzkumu, který probíhal v roce 1936 pod vedením O. Riegra, byly v jižní části pohřebiště objeveny poslední čtyři hroby. (*Müller-Karpe 1952, 8*). W. Schebeck a G. Rieger se zasloužili o velmi dobré zmapování celého pohřebiště. Celkem bylo v pohřebišti v Kelheimu dohromady odkryto a prozkoumáno 303 hrobů (*Neudert 2004, 367*).

Všechny hroby na pohřebišti jsou plochými žárovými hroby, většinu tvoří hroby popelnicové. Hroby jamkové jsou zde čtyři, spálené pozůstatky jsou umístěny v malé mělké jamce a jsou překlopeny buď miskou, nebo jen střepe. Spálené pozůstatky a milodary byly umístěny v urně, která byla ještě překryta miskou (*Müller-Karpe 1952, 8*). Spálené pozůstatky byly umístěny na dno urny. Na nich spočívali keramické nádoby, které byly v některých případech spálené. Bronzové předměty byly umístěny přímo u dna nádoby nebo se nacházely v popelu. Málo kdy milodary leží vedle urny. V některých případech milodary, ať bronzové předměty nebo nádoby, chybí zcela (*Müller-Karpe 1952, 8*). Někdy také urna obsahovala nespálené zvířecí kůstky z tele, prase nebo v jednom případě i z jelena. Samotná popelnice byly umístěna do malé hrobové jamky. Hrobová jáma byla většinou kulatá a její hloubka se pohybovala od 0,30 m do 1 m. Hlubší jáma je na pohřebišti pouze jediná, a to obdélníková o hloubce 1,30 m (*Müller-Karpe 1952, 9*). Zásyp hrobu byl z části tvořen hranicí, na které bylo tělo spáleno. Mrtví nebyli spáleni přímo na místě hrobu, ale předpokládá se existence jednoho místa, které bylo k tomu účelu určené. Původně 40 hrobů mělo nějaké kamenné ohraničení nebo překrytí, které tvořily kulaté či vejčité kameny (*Müller-Karpe 1952, 9*). Kameny buď těsně obklopovaly urnu nebo byly umístěny přímo na misce, která nádobu překrývala. Jeden hrob je také ohraničen kruhovým příkopem, ale to je na tomto pohřebišti výjimka.

Je zajímavé, že urny s úzkým hrdlem vždy obsahují vybavení typické pro muže a urny s širokým hrdlem naopak vybavení typické pro ženy (*Müller-Karpe 1952, 9*). Tato skutečnost vedla již Fr. Wagnera k myšlence, že pro muže byly užívány urny s úzkým hrdlem a pro ženy urny s hrdlem širokým. V popelnicích s úzkým hrdlem se často vyskytovaly hroty šípů a kopí. V urnách s širokým hrdlem tvoří často vybavení jehlice, náramky a spony (*Müller-Karpe 1952, 9*). Rozdílnost ve vybavení je patrná ovšem také v keramice, podle všeho v mužských pohřbech se často vyskytovaly pohárky s širokým hrdlem, které měli sloužit k pití a ženských hrobech se naopak často vyskytují pohárky s hrdlem úzkým, u kterých se předpokládá, že sloužily k uchování mastí (*Müller-Karpe 1952, 9*). Ovšem na pohřebišti v Kelheimu nebyl bohužel proveden antropologický výzkum. Nelze tedy toto tvrzení jednoznačně potvrdit.

Pohlaví jedince, jehož ostatky byly uloženy do urny nelze totiž jednoznačně určit podle vybavení pohřbu. V urně mohly být také uloženy ostatky muže a ženy. V tom případě šlo o dvojité pohřeb. Dvojité pohřby jsou známy z pohřebiště v Künzingu, o kterém jsem se již zmínila. Podle takto určeného pohlaví mrtvých jedinců se zdá, že mužské pohřby mírně převažují nad ženskými pohřby (*Müller-Karpe 1952, 9*). Na základě vybavení urn je zřejmé že sociální postavení mužů, žen a dětí se nijak nelišilo (*Müller-Karpe 1952, 9*).

Pohřebiště v Kelheimu se dá rozdělit do tří částí, a to na východní, střední a západní. Ve východní části pohřebiště se nachází hroby ze stupně Bz D a Ha A2, střední část pohřebiště tvoří hroby stupně Ha B1 a v západní části jsou situovány hroby stupně Ha B2 a Ha C (*Müller-Karpe 1952, 9*). Jižní a severní hranice je na rozdíl od východní a západní zřejmá. Hroby jsou rozmístěny v menších skupinkách a zdá se, že mužské a ženské hroby tvoří samostatné skupinky (*Müller-Karpe 1952, 9*).

Nejstarší hroby z pohřebiště v Kelheimu patří do stupně Bz D (*Schmoltz 2002, 113*), avšak nejvíce je pohřebiště využíváno v stupni Ha B a nejmladší datované hroby pocházejí ze stupně Ha C. Přitom platí, že východní strana pohřebiště je starší než západní (*Müller-Karpe 1952, 9*). Pohřby v Kelheimu se dají rozdělit na pět fází (Kelheim I – V). Do první, pozdní fáze patří hroby BzD a Ha A. Druhou, časnou fází tvoří hroby stupně Ha B1, třetí skupinu tvoří hroby přechodného stupně Ha B2, čtvrtou hroby stupně Ha B3 a do poslední páté fáze patří hroby stupně Ha C (*Müller-Karpe 1952, 16-17*).

4.3.3. Barbing

Pohřebiště se nachází v okrese Regensburg na pravé straně řeky Dunaj. Je situováno na nízké terase asi 1250 m od obce Barbing. Část pohřebiště bylo bohužel zničeno těžbou šterku. Navíc mnoho dalších mělce uložených hrobů bylo poničeno zemědělskou činností. Mnoho hrobů bylo také poničeno díky erozi (*Hennig 1993, 22*).

Pohřebiště je zkoumáno od roku 1951 H. Wernerem, na dalším výzkumu se také podílel H. Rehorik a R. Pleyer. Byla zdokumentovaná plocha o rozloze 45 000 m² a bylo objeveno 200 hrobů (*Schmoltz 2002, 116*). Předpokládá se ale, že hřbitov byl původně mnohem větší (*Hennig 1993, 16*). Bohužel dokumentace k pohřebišti je nepřesná.

Mrtvý nebyl spálen přímo na místě hrobu, ale na pohřebišti se nacházelo speciální místo pro umístění pohřební hranice. Urna byla umístěna do kulaté či vejčité jámy (*Hennig 1993, 71*). Hrobová jáma měla v průměru 50 až 60 cm a průměrná hloubka dosahovala 40 až 60 cm (*Hennig 1993, 22*). Hlubší hrobová jáma se vyskytuje pouze zřídka. Vlastní popelnice byla většinou ještě překryta miskou, ale v některých případech byly kvůli poničení hrobu nalezeny pouze fragmenty této misky, buď přímo v urně, nebo v jejím okolí. V některých případech tvoří překrytí urny jen úlomek velkého hrnce (*Hennig 1993, 22*). Spálené pozůstatky byly umístěny při dně urny. Zásyp hrobu také částečně tvoří zbytky z hranice. Urnu ve většině případů tvoří velká nádoba s trychtýřovitým nebo válcovitým hrdlem (*Hennig 1993, 22*). Méně často jsou užity velké dvoukónické hrnce s výškou 30 – 40 cm, ale existují i větší a menší exempláře. Ty menší jsou užity hlavně v dětských hrobech (*Hennig 1993, 22*). Jiné druhy nádob jsou používány výjimečně, a pokud se vyskytují tak také právě v dětských hrobech. Ve dvou hrobech navíc chybí dno urny a v jednom případě je chybějící dno nahrazeno miskou (*Hennig 1993, 22*). V jiných urnách jsou proraženy menší otvory, které patrně souvisely s pohřebním ritem.

Keramické milodary se vyskytují sekundárně spálené a nespálené. Druhotně spálené nádoby jsou většinou rozbité na malé střepy. Naopak druhotně nespálené nádoby se většinou vyskytují v celku, k jejich rozbití většinou docházelo poškozením hrobu (*Hennig 1993, 71-98*). Nádoby jsou umístěny buď v urně na vrstvě popela, nebo v některých případech i přímo v něm. Větší a menší nádoby stojí skoro vždy hrdlem vzhůru v urně nebo jsou umístěny vedle urny a často sloužili k uschování potravy (*Hennig 1993, 22*). Ojediněle jsou tyto nádoby na sebe navršeny. V některých hrobech byla část nádob umístěna ještě vedle urny. Často šlo o jemnou tenkostěnnou keramiku, hlazenou, zdobenou a tuhovanou (*Hennig 1993, 71-98*).

Bronzové milodary jsou často spálené a rozlámané či různě zprohýbané. Takto poškozené jsou i v tom případě že nebyly spáleny. Jelikož jsou bronzové předměty ve značné míře zničené, nelze rozpoznat, o jaký předmět se jednalo. Bronzové předměty byly nejčastěji umístěny ve spálených pozůstatcích (*Hennig 1993, 71-98*).

Ve výbavě hrobů jsou často přítomny zvířecí kůstky, většinou nespálené. Kůstky jsou umístěny v urně buď přímo na spálených pozůstatcích, nebo v některé z případných nádob. Pravděpodobně šlo o pokrm pro zemřelého. Nejčastěji se jedná o kůstky z prasete a z kozy či ovce. V jednom případě se jednalo o jelena (*Hennig 1993, 71-98*).

Nemáme jasno o celkové ploše pohřebiště, prozatím odkrytá část pohřebiště jistě nepředstavuje celou původní rozlohu hřbitova v Barbingu. Jasná je pouze východní hranice pohřebiště. Západní, severní a jižní prozatím zůstává neznámá (*Hennig, 1993, 16*). Problémem spočívá také v tom, že prozatím je zmapována pouze malá část pohřebiště. Nejstarší hroby na pohřebiště patří do mladší doby bronzové, konkrétně do stupně Ha A, nejmladší hrob pochází z pozdní doby bronzové, ze stupně Ha B3. Západní část pohřebiště je starší než východní část (*Hennig 1993, 16*).

4.3.4. Pfakofen

Pohřebiště je situováno na mírném kopci u soutoku dvou řek, Laaber a Hochwiesenbachs. Tato lokalita se nachází ve vzdálenosti asi 1700 m severovýchodně od obce Pfakofen (*Hennig 1993, 107*).

Zmíněné popelnicové pole bylo postupně odkrýváno od roku 1969 až do roku 1973, jedním z archeologů, kteří zde pracovali, byl H. Werner. Na ploše přes 1800 m² bylo objeveno celkem 46 pohřbů. Nebylo však určeno přesné ohraničení pohřebiště, takže jeho skutečná velikost nám není známa (*Schmoltz 2002, 119*).

Nejstarší hroby pochází mladší doby bronzové, ze stupně Ha A2 a nejmladší objevené hroby se řadí do pozdní doby bronzové, konkrétně do stupně Ha B3 (*Schmoltz 2002, 119*).

Přímo v centru pohřebiště byly nalezeny dvě místa, na kterých probíhalo spálení těl zemřelých. Jedná se o ploché jámy, které měly v průměru 1,5 až 2 m (*Hennig 1993, 108*). Obě jámy nesly stopy po ohni a v obou byly objeveny uhlíky, zbytky spálené keramiky a bronzových předmětů.

Vlastní hroby byly ve většině případů urnové, popelnice byla vždy uložena v mělké jamce a často byly poničeny orbou. Hloubka hrobové jamky se pohybovala od 0,20 do 0,50 m (*Hennig 1993, 107-119*). U některých pohřbů není jisté, zda šlo o hroby urnové či jamkové, jsou tak poničeny orbou do té míry, že přesné určení není možné. Jamkové hroby byly na tomto pohřebišti patrně jen dva, ovšem i ten byl poškozen zemědělskými pracemi (*Hennig 1993, 118*). Dva objekty tvoří uložené spálené lidské pozůstatky, které byly umístěny bez jakýchkoliv milodarů, přímo na úrovni terénu. V jednom případě jde zcela jistě o dítě, patrně

novorozeně a ve druhém případě jde zřejmě o ženu a dítě, asi také novorozeně (*Hennig 1993, 119*).

Výbavu hrobu tvořila keramika a v některých případech fragmenty bronzových předmětů. Keramické milodary se vyskytují jak druhotně spálené tak i beze stop sekundárního poškození ohněm. Nádoby byly uloženy v urně. Byly umístěny buď na spálených pozůstatcích, nebo se nacházely přímo v nich (*Hennig 1993, 107-119*). V některých případech byla keramika umístěna i vedle vlastní popelnice. Keramika byla jak jemná tenkostěnná, tak i hrubá. Jemná keramika byly navíc zdobená, tuhovaná a v mnohých případech i hlazená.

Bronzové milodary byly ve většině případů vystaveny velkému žáru. Často jsou tak poničené, že není možné zjistit o jaký předmět šlo. Všechny bronzové předměty byly nejen spálené, ale nesou stopy i jiného poškození. Jsou různé polámané a zprohýbané. (*Hennig 1993, 107-119*).

Také u tohoto pohřebiště bylo nalezeno sídliště, které se nachází asi 20 m severovýchodně od vlastního pohřebiště (*Hennig 1993, 108*). Podle nálezového materiálu bylo zmíněné sídliště datováno do stejného období jako pohřebiště.

4.3.5. Pfatter-Geisling/Leiterkofen

Popelnicové pole je situována na nízké terase a je vzdáleno asi 2200 m od obcí Geisling a Leiterkofen (*Hennig 1993, 119*).

V letech 1969 až 1974 byl na tomto nalezišti prováděn záchranný výzkum, na kterém pracovali H. Werner, J. Hendlmeier a H. Rehorik, v tomto období bylo odkryto asi 30 hrobových celků. Dalších 20 pohřbů bylo vyzvednuto H. Rehorikem. Přičemž tyto nálezy byly převezeny do Mnichova. Největší výzkum, zde proběhl mezi lety 1981 až 1983 pod vedením muzea v Regensburgu, přičemž tyto nálezy prozatím nejsou zpracovány (*Hennig 1993, 119*). Na tomto nalezišti bylo odkryto celkem 250 hrobů (*Schmoltz 2002, 117*). Celková prozkoumaná plocha areálu činí 20 000 m², ovšem celková plocha pohřebiště byla pravděpodobně ještě větší. (*Hennig 1993, 16*). Publikovaných je pouze 30 hrobů (*Hennig 1993, 119-125*).

Nejstarší hroby na hřbitově jsou datovány do konce mladší doby bronzové tedy do stupně Ha A2. Poslední hroby, které byly na pohřebišti uloženy, se datují na konec pozdní doby bronzové, tedy do stupně Ha B3 (*Schmoltz 2002, 117*).

Hroby na pohřebišti jsou uloženy velmi nízko pod povrchem, a proto bylo patrně naleziště z velké části zničeno intenzivními zemědělskými pracemi (*Hennig 1993, 119*). Hroby byly umístěny v mělkých kruhových hrobových jamách, jejich hloubka se pohybuje v průměru od 0,20 m do 0,50m. Z 30 objektů bylo jistě interpretováno pouze 12 jako urnové hroby, zbylých 16 je považováno také za urnové, jsou ovšem natolik poničené, že tato interpretace není jistá. (*Hennig 1993, 119-125*).

Spálené pozůstatky zemřelého byly umístěny při dně urny a na nich byly postaveny nádoby. Střepy se v některých případech vyskytují také přímo v popelu. Převažuje jemná zdobená keramika, v některých případech tuhovaná, často sekundárně spálená. Bronzové předměty jsou umístěny buď v popelu, nebo jsou uloženy v některé z nádob přítomných v urně. Bronzové milodary jsou velmi často spálené a rozbité (*Hennig 1993, 119-125*).

V jednom z hrobů byly nalezeny zvířecí kůstky, které byly smíšeny se spálenými pozůstatky zemřelého. Podle antropologického výzkumu šlo s největší pravděpodobností o ovci (*Hennig 1993, 123*).

Vlastní urnu většinou tvoří nádoby s úzkým či válcovitým hrdlem, ale vyskytují se i urny s trychtýřovitým okrajem a v jednom případě plní úlohu popelnice etážovitá nádoba (*Hennig 1993, 119-125*).

4.4. Rakousko

V Rakousku je situace podobná jako v jižních Čechách také zde v podstatě chybí nálezy pro pozdní dobu bronzovou. Zaměřila jsem se na dva regiony, Salzbursko a Horní Rakousko. V Horním Rakousku se sice nachází pohřebišť Linz-St. Peter, ale nejsou zde žádné pohřby, které by se daly datovat do pozdní doby bronzové. Ani v regionu Salsburg nebyly objeveny pohřebišť z pozdní doby bronzové. V Salzburském regionu se v mladší době bronzové objevují jak mohyly, tak ploché žárové hroby.

4.4.1. Linz-St. Peter

Pohřebiště bylo objeveno v roce 1938 při stavbě továren Hermanna Göringa jihovýchodně od Linze. Další hroby byly objeveny díky stavbě silnice (*Adler 1965, 10*). Pohřebiště je situováno západně od městečka St. Peter, tato obec je v dnešní době už součástí města Linze. Na místě vlastního pohřebiště se dnes rozprostírá průmyslová zóna.

Výzkum zde probíhal v letech 1938 až 1945. Druhá světová válka bohužel ovšem velmi zkomplikovala celý průzkum této lokality. Tomuto nalezišti se věnovala H. Ladenbauer-Orel, která také prováděla výzkum na pohřebišti v Linz-Zizlau. Její dokumentace je pro nás cenným zdrojem informací jak pro Linz-St. Peter, ale také pro Linz-Zizlau (*Adler 1965, 9*). Záchrané práce probíhaly v letech 1940 až 1941, od této doby zde byl prováděn nepřetržitý archeologický výzkum (*Adler 1965, 9*). Na nálezovém protokolu pracoval také A. Mück, student pravěkých dějin, který padl ve válce. Přesto jsou data v nálezovém protokolu více než nedostačující (*Adler 1965, 10*). Na výzkumu pohřebiště ve 40. letech dále spolupracovali G. Rath a O. Reinmüller, ovšem v jejich pracích se liší očíslování hrobů (*Adler 1965, 12*). Většina nálezů byla umístěna do Hornorakouského muzea a jen nepatrná část byla ponechána v městském muzeu v Linzi (*Adler 1965, 14*). Kromě nálezů z počátku doby bronzové, z období popelnicových polí a z halštatu zde byly také objeveny objekty z laténu.

Přerušení prací díky druhé světové válce má za následek, že mnoho hrobových celků nebylo do protokolu vůbec zaznamenáno. Plány pohřebiště působí poměrně zmatečně. Mnohé hroby jsou špatně označeny nebo se vůbec neshodují se zápisem a nálezovým protokolem (*Adler 1965, 10*). Z toho důvodu není zcela jasná celková rozloha a přesné uspořádání na pohřebišti v Linz-St. Peter. Avšak podle dostupných informací se zdá, že můžeme pohřebiště rozdělit na tři části. Na severní straně pohřebiště se nacházely hroby z počátku mladší doby bronzové, mladší hroby doby popelnicových polí byly uloženy spíše na jižní straně (*Adler 1965, 10*). Hroby ze stupně Ha C byly umístěny na východě vlastního pohřebiště. Přičemž oblast s halštatskými hroby je větší než území, na kterém se nacházejí hroby období popelnicových polí. Pohřby stupně Ha C dokonce překrývají některé hroby popelnicových polí (*Adler 1965, 11*). Dohromady bylo na pohřebišti objeveno a přesně určeno 175 hrobů, 98 pohřbů datováno do stupně Ha C, 45 hrobů bylo určeno jako pohřby z počátku doby bronzové a pouze 32 hrobových celků patří k období popelnicových polí (*Adler 1965, 11*). Další hroby

nebylo možné určit. Je ale jasné, že mnoho starších hrobů bylo zničeno již v době halštatské, ovšem bez přesné dokumentace a špatnému dochování nálezů je nemožné vyvodit jasné výsledky (*Adler 1965, 11*).

Restaurování jednotlivých pohřbů je obtížné, protože velká část nálezů zmizela během války. Ovšem v některých případech po nich zůstala alespoň jejich fotodokumentace. V podstatě víme, že se na tomto pohřebišti nalézaly žárové hroby z období popelnicových polí, ale nemůžeme je všechny přesně datovat ani jasně stanovit jejich vybavení či rozložení na ploše pohřebišť (*Adler 1965, 15*).

4.4.2. Taxenbach

V okolí obce Taxenbach se nachází hned několik archeologických lokalit z různých období, tato oblast byla hustě osídlena díky řece Salzach, která představovala důležitou dálkovou komunikaci. Nejvíce zastoupeným obdobím je epocha popelnicových polí.

Jednou z lokalit je malé pohřebiště, které je situováno západně od obce Taxenbach. Taxenbach-Forsthof. První nálezy zde objevil M. Hell v roce 1946, další nálezy zde byly odkryty v 70. letech 20. století, při stavbě silnice, ale nebyly zdokumentované. Záchranný výzkum zde proběhl až v roce 2002. V rámci kterého byly odkryty hroby z mladší doby bronzové. Celkem bylo objeveno pět objektů, z toho 3 pohřby a dvě kumulace kamenů, které se nachází na východě pohřebišť a podle nálezů se zdá, že jde o zničené hroby (*Höglinger 2004, 202*). Všechny tři odkryté hroby byly žárové. Jejich konstrukce je vesměs obdobná, jde o komoru, která je obložena kameny, přičemž tato komory byla „v délce člověka“ (*Höglinger 2004, 204*). Pohřební komora byla orientována ve východo-západním směru. Navíc kolem těchto pohřbů byl vytvořen kamenný věnec o průměru asi 1,6 až 1,8 m. Z toho důvodu je možné usuzovat, že hroby měly původně mohylový násep, který byly ovšem zničeny. Násep měl v průměru asi kolem tří metrů (*Höglinger 2004, 204*). Vlastní spálené pozůstatky jsou rozptýleny po celé ploše komory, v některých případech byly ještě dokonce uloženy ve schránce z organického materiálu. Ovšem spálené pozůstatky nebyly nikdy uloženy do keramické nádoby. Kromě pozůstatků byly v komoře také uloženy milodary. Toto pohřebiště je datováno na počátek mladší doby bronzové, konkrétně do stupňů Bz D až Ha A1.

Dalšími pohřebišti v okolí Taxenbachu, které je datováno do období popelnicových polí jsou pohřebiště v Gries a v Bruck-St. Georg. Na nalezišti v Gries byly odkryty čtyři žárové hroby ze stupně Ha A (*Höglinger 2004, 210*). Na pohřebišti Bruck-St. Georg bylo objeveno šest žárových hrobů stupňů Ha A (*Höglinger 2004, 211*). V jenom případě byl hrob překryt kamennou deskou, jako urna sloužila nádoby s válcovitým ústím. Hroby také obsahovaly keramiku, hlavně misky a koflíky, ale také bronzové předměty (*Höglinger 2004, 210*). Na výzkumech se také podílel M. Hell.

Kromě pohřebišť byly v okolí Taxenbachu objeveny také sídliště, např. Taxenbach – Högmoos nebo dvě sídliště v okolí Salzachu.

5. Pohřební ritus

Pro celou dobu popelnicových polí je typická uniformní forma pohřebního ritu v celé sledované oblasti. Sice existovaly regionální odchylky, ale ty byly nepatrné. Většina hrobů byla uložena v mělké jamce. Některé, jako v Nynicích (*Šaldová 1965, 1-96*), byly umístěny přímo na úrovni okolního terénu. Většina popelnicových polí se navíc nachází nedaleko řeky na úrodné půdě nebo v blízkosti měst. Z tohoto důvodu bylo mnoho hrobů poničeno nebo úplně zničeno, ať už intenzivními zemědělskými pracemi, erozí, stavební činností nebo těžbou. Tyto faktory způsobují nejasnou představu o přesné rozloze mnohých pohřebišť.

Pohřebišť bývají umístěna v mírných svazích v blízkosti vodních toků. Navíc v jejich těsné blízkosti bylo vždy odkryto sídliště, to nebylo od pohřebiště nijak zvlášť odděleno, např. řekou či potokem. Neexistoval jeden centrální hřbitov pro více sídlišť, ale každé mělo vlastní pohřebiště (*Hennig 1993, 58*).

Na některých pohřebištích je možné popsat jejich členění. V Jižním Německu se jedná o Künzing nebo Kelheim. V západních Čechách jsou to Nynice u Plzně a v jižních Čechách hovoříme pouze o pohřebišti v Topělci. Ze sledovaných oblastí v Rakousku je možné zmínit snad jen pohřebiště v Linz-St. Peter. Největší hustota pohřbů se zpravidla nachází v centrální části pohřebiště, vlastní hřbitov pak můžeme rozdělit do několika částí, podle období ve kterém bylo pohřbíváno. V Künzingu (*Schopper 1995, 18-19*) a v Topělci (*Braun-Fröhlich 1978, 236-237*) jsou části pohřebiště odděleny tzv. hrobovou cestou. Dále v každé oblasti tvořily hroby ještě menší skupinky. V Künzingu se nachází několik významných skupin, které byly od ostatních odděleny, většinou je tvořily dva asi „hlavní“ bohatě vybavené hroby, kolem nichž byly koncentrovány další menší a chudší, je možné že šlo o hroby jedné rodiny (*Schopper 1995, 15*). V Kelheimu (*Müller-Karpe 1952, 16-17*) se naopak zdá, že ženské a mužské hroby tvoří oddělené skupinky, ale na tomto pohřebišti nebyl proveden antropologický výzkum a pohlaví jedince se určovalo podle vybavení hrobu. To, jak se ovšem ukázalo a jiných nalezištích, není směrodatné.

5.1. Hrob

Můžeme rozlišit dva druhy hrobů, a to urnový a popelnicový. Pohřeb v urnovém hrobě je umístěn do speciální keramické nádoby, které měly funkci urny. Popelnice byla uložena v mělké jamce, kruhové, vejčité nebo oválné. Vlastní pohřební jáma měla nepatrné rozměry, dostačující pro uložení urny, popřípadě ještě dalších přidaných nádob. Hloubka pohřební jamky většinou nepřesáhla 0,60 m. Opravdu málo kdy přesáhly rozměry jamky výrazně velikost urny. Větší jamka se vyskytuje také v případě, že se ještě vedle vlastní popelice nachází další nádoby. Popelnice také mohla být spolu s milodary umístěna také přímo na úrovni země, jak je tomu např. na pohřebišti v Nynicích (*Šaldová 1965, 71*). Popelnice byla většinou ještě překryta jednou či více miskami, i když v jednom hrobu v Nynicích (*Šaldová 1965, 69-70*) byla urna i s milodary umístěn v misce. Krycí miska byla často zničena a v lepším případě po ní zůstaly v hrobu střepey. V některých případech byla urna překryta pouze střepem z velké nádoby.

Vlastní pohřební jamka byla ještě ohraničena kamenným kruhem nebo byl pohřeb umístěn pod kamenným závalem. Toto ohraničení a překrytí kameny se objevuje na pohřebištích v Nynicích, v Kelheimu jde většinou pouze o ohraničení hrobu kamenným kruhem. Kameny tvořící ohraničení hrobu v Nynicích nemají specifický tvar, jen na zával je využito hlavně plochých kamenů, ale v Kelheimu ohraničení tvoří pouze kulaté nebo vejčité kameny. Taková konstrukce mohla souviset s vývojem od mohyly k plochému hrobu, protože konstrukce mohyly a plochého hrobu je skoro stejná. Z toho důvodu si mnohdy nejsme jisti, zda šlo skutečně o plochá žárový hrob nebo o mohyly, u které byl zničen mohylový násep. V Künzingu jsou hroby nejčastěji ohraničovány kruhovými příkopy, někdy i dvojitými či trojitými. Ostatně pomocí příkopů jsou ohraničeny také některé hrobové skupiny. Zajímavé ovšem je, že toto ohraničení se ze sledovaných pohřebišť vyskytuje v takto velkém počtu jen v Künzingu (*Schopper 1995, 13-15*). Také na pohřebištích v jižním Německu, se nejedná o častou úpravu, např. v Kelheimu máme tímto způsobem označený hrob pouze jeden hrob. Pohřeb byl označen malým růvkem, pokud měl hrob kamenné ohraničení, bylo pravděpodobně viditelné. Vlastní hrob byl pravděpodobně ještě označen kamennou stélou či jako v Topělci dřevěným kulem (*Braun-Fröhlich 1978, 236-237*).

Dalším typem je jamkový hrob, ovšem proti urnovým je v jasné menšině (viz tab. 1 a 2) Avšak přesný poměr urnových a jamkových hrobů není znám, protože si často nejsme

jisti o který typ hrobu jde. V mnohých případech jsou hroby tak poničeny, že nemůžeme s jistotou říct, zda šlo o hrob jamkový či urnový. Spálené pozůstatky jsou buď rozptýleny na ploše, nebo jsou vsypány do mělké jamky, ale nejsou uloženy v žádné nádobě. Pokud jsou v pohřbu přítomny nádoby neplnily funkci urny. V těchto pohřbech jsou přítomny jak keramické tak bronzové milodary. Mnohdy je vlastní pohřeb ještě překryt keramickou miskou nebo střepem.

Ve všech sledovaných lokalitách byly vždy více urnových jak jamkových hrobů. Z antropologického výzkumu vyplývá, že jak urnový ani jamkový hrob nebyl určen pro zvláštní skupinu, jelikož v nich byli pohřbíváni jak muži, tak ženy a děti.

5.2. Urna

Jako urna sloužily zpravidla velké nádoby, často s trychtýřovitým, válcovitým, úzkým či širokým hrdlem. Rozlišujeme nádoby amforovité, etážovité i okřínny. Horní část urny byla hlazená, zdobená a v některých případech i tuhovaná, spodní část naopak zdrsňená, což asi mělo praktický důvod, např. při přenášení a plnění urny (Wiesner 2009, 48). V některých případech chybělo urně dno, což ale nebylo způsobeno poničením hrobu, v takovém případě byla urna podložena nejčastěji miskou.

Ve vlastní urně jsou v některých případech druhotně proraženy speciální otvory, kterými měla odejít suše zemřelého (Wiesner 2009, 37).

V několika případech byly urny druhotně spálené. Otázkou tedy je jakou roli hrála urna v samotném pohřebním obřadu, podle stop po sekundárním opálení je tedy zřejmé, že urna byla vystavena působení ohně, v úvahu přichází uložení urny v blízkosti hranice s mrtvým (Wiesner 2009, 47). Takto poškozených nádob je ovšem velmi málo a proto není jisté, jestli bylo druhotné opálení součástí pohřebního ritu nebo jestli byly spálené skvrny způsobeny už při samém vypalovacím procesu (Wiesner 2009, 47). Navíc tyto spálená místa nejsou rozmístěna rovnoměrně a intenzita působení ohně se mění. Je tedy možné, že totoškození urn bylo způsobeno náhodou, např. mohl vítr příliš rozdmýchat oheň na hranici a urny, které byly umístěny poblíž ní, byly při tom spáleny (Wiesner 2009, 48). Takto poškozené urny se objevují např. na pohřebišti v Künzingu (Schopper 1995, 191-350), Pfakofen a v Obereching (Hennig 1993, 107-119; 126). V každém případě, je podle

dostupných informací jasné, že urna hrála důležitou roli v průběhu pohřebního obřadu ještě před vlastním umístěním do země (*Wiesner 2009, 48*).

Spálené pozůstatky jsou uloženy v urně, ale v některých případech jsou nalezeny v malém množství i v jejím okolí. Spálené pozůstatky se do okolí urny ale mohly dostat náhodou při vsypávání popela do urny nebo druhotně při poničení urny (*Wiesner 2009, 56*). Navíc funkci urny mohlo mít i více nádob a popel byl tedy rozdělen do jednotlivých uren, např. na pohřebišti v Nynicích u Plzně. Ovšem ve většině případů je popel umístěn pouze v jedné nádobě. Právě díky uložení spálených pozůstatků do omezeného prostoru urny není možná přílišná různorodost formy pohřbu (*Wiesner 2009, 37*).

Kromě pozůstatků mrtvého byla výplň urny ještě tvořena milodary a v některých případech i zbytky hranice a hlína. V některých popelnících byly nalezeny i střepy misky, která překrývala urnu. Ovšem je pravděpodobné, že byla urna vyplněna pouze pozůstatky mrtvého a milodary. Horní část zůstala prázdná, jak je tomu v neporušených urnách v Künzingu (*Schopper 1995, 191-350*). Hlína se do urny dostala patrně až druhotně, při poničení hrobu (*Wiesner 2009, 54-55*). V Künzingu v neporušených urnách je horní část prázdná (*Schopper 1995, 191-350*).

Jak na pohřebišti v Künzingu (*Schopper 1995, 12-15*) tak na hřbitově v Kelheimu (*Müller-Karpe 1952, 8-9*) vyšlo najevo, že urny s úzkým hrdlem obsahují vybavu typickou pro muže a naopak urny s širokým hrdlem vybavení typické pro ženy. Právě na nalezišti v Kelheimu (*Müller-Karpe 1952, 8-9*), kde neproběhl antropologický výzkum, se zdálo že pro muže a ženy byly vyčleněny speciální urny. Avšak v Künzingu (*Schopper 1995, 12-16*), kde byla situace podobná, antropologický výzkum tuto domněnku popřel, často se totiž objevují dvojité pohřby, kdy jsou v jedné urně uloženy ostatky dvou jedinců opačného pohlaví. V některých urnách s úzkým hrdlem jsou umístěny ostatky kojenců. Navíc často jsou v podobných pohřbech jak ostatky dítěte, tak i ženy, pravděpodobně matky.

5.3. Milodary

Milodary bývají nejčastěji uloženy přímo v urně. Mohou být ovšem také umístěny vedle vlastní popelnice.

Keramické milodary můžeme rozdělit do dvou skupin, sekundárně spálené a nespálené. Ve všech sledovaných regionech se nachází keramické nádoby, které nesou stopy druhotného spálení. Tyto nádoby byly umístěny buď přímo u hranice, nebo na hranici se zemřelým. Předpokládá se, že pokud se keramika nerozpadla vlivem žáru, tak byla v rámci pohřebního rituálu rozbíjena. Protože nádoby, které byly druhotně poškozeny ohněm, jsou ve většině nalézány pouze ve velmi malých fragmentech. Často jsou tyto střepy smíchány se spálenými pozůstatky zemřelého. Spálené fragmenty je možné nalézt i v okolí urny, ale v tomto případě jde patrně o součást zásypu hrobu. Druhotně spálenou keramiku tvoří jak jemné a tenkostěnné tak i hrubé a tlustostěnné nádoby. Avšak do pohřební výbavy byly ještě přidávána další keramika, která už nenesou stopy po sekundárním působení ohně, ta byla umístěna buď přímo do urny na vlastní spálené pozůstatky zemřelého nebo byla položena vedle urny do hrobové jamky. V Künzingu je druhotně nespálená keramika téměř vždy uložena na popelu a jen pár výjimek je do něj zapuštěno. V Künzingu je tato keramika skoro ve všech případech jemná, hlazená, zdobená a v některých případech i tuhovaná (Schopper 1995, 191-350). Také v případě ostatních lokalit platí, že druhotně nespálené nádoby tvořila většinou jemná keramika. Některé kusy jsou dokonce špatně vypálené a je možné, že existovala speciální produkce keramiky speciálně pro pohřební výbavu. Nejčastěji se ve výbavě hrobů objevují různé mísy a misky, koflíky s ouškem a různé poháry. Pokud jsou zdobené, tak je to pomocí žlábkování či rýhování, často v oblasti ústí nádoby. Na pohřebišti v Künzingu je většina nádob tuhovaná, dokonce i některé urny (Schopper 1995, 191-350).

Bronzové předměty, jsou nejčastěji umístěny v urně, smíšené s popelem zemřelého, méně často mimo urnu, v Künzingu (Müller-Karpe 1952, 16-17) v několik případech vedle urny a v jednom případě pod urnou. Pokud hrob tvořilo více nádob, mohly být bronzové předměty umístěny v jedné z přidaných nádob, buď přímo v urně, nebo vedle ní. V některých případech se bronzы vyskytovaly volně v okolí urny, většinou nad nebo v úrovni rameny urny. V těchto případech byly zřejmě bronzы součástí zásypu urny. Drtivá většina těchto bronzových milodarů byla vystavena velkému žáru. Často jsou jednotlivé předměty tak poničeny že nemůžeme poznat, o jaké předměty jde. Mrtvý měl tedy předměty prokazatelně u

sebe ve chvíli, kdy byl na hranici spálen buď jako výbavu nebo jako součást oděvu. Na druhou stranu je pravda, že u některých nálezů nemůžeme s jistotou tvrdit zda je poškozen ohněm nebo zda je předmět pouze silně zkorodovaný. Navíc většina bronzových milodarů, a to i v případě nespálených, bylo záměrně poškozeno

Zvířecí kůstky se nacházejí buď v spálené, nebo nespálené formě. Nespálené kůstky byly nejčastěji umístěny přímo na spálených pozůstatcích nebo v jedné z přidaných nádob ať už v urně nebo mimo ni. Naopak spálené zvířecí kůstky byly smíchány se spálenými pozůstatky zemřelého (*Wiesner 2009, 50*). Podle antropologického výzkumu šlo nejčastěji o prase, telete a ovci či kozu, méně často kráva a výjimečně se jednalo o kůstky jelena.

V pohřební výbavě se také vykytují skleněné korálky, byly ve všech případech umístěny přímo ve spálených pozůstatcích zemřelého. Korálky byly vystaveny velkému žáru a jsou tedy často spečené. Je tedy zřejmé, že musely tvořit součást oděvu zemřelého, popřípadě sloužit jako ozdoba. Ovšem těchto korálků bylo nalezeno minimum. Opravdu ojedinělým nálezem byly v Künzingu dva kostěné koňské postroje (*Schopper 1995, 18; Schmotz 2005, 59*).

5.4. Pohřební hranice

Tělo nebylo spalováno přímo nad vlastním hrobem, ale na každém pohřebišti bylo pravděpodobně vyčleněno speciální místo k umístění hranice. Na pohřebišti v Pfakofen (*Hennig 1993, 119*), byly objeveny hned dvě hranice v centru hřbitova. Hranici tvořila velká mělká jáma, která v Pfakofenu dosahovala délky až dva metry. Dno této jámy bylo žárem zbarvené do červené, její obsah tvořily uhlíky ze spálené hranice, spálené střeby keramických nádob a dokonce i pár bronzových předmětů.

Podle dostupných informací bylo na hranici položeno tělo mrtvého spolu s bronzovými předměty. V pohřební hranici byly taktéž umístěny keramické nádoby a urny byly pravděpodobně situovány v její těsné blízkosti. Spálené pozůstatky byly vsypány do urny, ale je možné, že část byla ponechána na místě. Zbytky hranice taktéž tvořily vedle hlíny část zásypu hrobu. Často v tomto zásypu můžeme nalézt spálené keramické střeby či zbytky bronzových předmětů.

6. Kontinuita, diskontinuita vývoje

Oblast regionu jižního Německa je zvláštní tím, že se zde nachází opravdu velký počet obrovských pohřebišť. Vůbec celý prostor hornodunajských popelnicových polí tvořil ve střední Evropě centrum osídlení (*Hennig 1993, 58*). Mezi největší se počítá Künzing a Zuchering. V jižním Německu vedle sebe existují jednak pohřebišť, která jsou používána jak krátkodobě tak dlouhodobě. Nejstarší stupněm, ve kterém jsou zakládány hřbitovy epochy popelnicových polí je Bz D, podle toho se tak dá určit počátek období popelnicových polí v Bavorsku (*Schmoltz 2002, 109*). Velkou výjimku tvoří pohřebišť Künzing a Kelheim, kde jsou první hroby datovány už ve stupni Bz D a nejmladší hroby patří až do stupně Ha D. Právě díky těmto dvěma pohřebišťům můžeme dokázat plynulý vývoj po celou dobu popelnicových polí a dále až do doby halštatské a počátku doby laténské (*Schmoltz 2002, 109*). V Künzingu byly halštatské hroby objeveny přímo na vlastním pohřebišti mezi hroby staršími, ale v Kelheimu byla většina halštatských hrobů umístěna 200 m od vlastního pohřebišť. Je ovšem jasné, že k němu patřily (*Schmoltz 2002, 120*). Zajímavé je, že na obou lokalitách, zřetelně klesá počet hrobů ve stupně Ha A1, v Künzingu se do toho období počítá jeden hrob a v Kelheimu 12 hrobových celků (*Schmoltz 2002, 120*). V oblasti Regensburgu je bohatý na nálezy, ale ze stupňů Bz D a Ha A1 pochází poměrně málo nálezů (*Hennig 1993, 60*). Nemůžeme, ale tvrdit, že ve stupni Ha A1 došlo v regionu jižního Německa k výraznému poklesu obyvatelstva, protože právě v Ha A1 jsou jiná pohřebišť zakládána např. Riekofer-Taimering. Nejvíce byly obě pohřebišť užívány ve stupni Ha B, což je období, které je předmětem našeho zájmu. Nálezů začíná přibývat ve stupni Ha A2, v oblasti Regensburgu je z tohoto stupně nejvíce nálezů (*Hennig 1993, 60*). Pohřebišť v jižním Německu, která byla založená ve stupni Ha A2 jsou vždy používána až do stupně Ha B3 (*Schmoltz 2002, 109*).

Západní Čechy patří do česko-východobavorského okruhu popelnicových polí. Obyvatelstvo mladší doby bronzové, dodnes označováno jako tzv. milavečská „kultura“ a obyvatelstvo regionu západních Čech v pozdní době bronzové je stále pojmenováno jako nynická „skupina“ (*Jiráň ed. 2008, 129*). Jde pravděpodobně o stejné obyvatelstvo, které v této oblasti žilo v mladší době bronzové, ale je možné, že se na Plzeňsko v pozdní době bronzové přesunuli někteří obyvatelé, kteří byli v mladší době bronzové usídlení na Chebsku, zde taky ve stupni Ha B dochází k výraznému poklesu osídlení (*Jiráň ed. 2008, 130*). Lidé mladší doby bronzové pohřbívali své mrtvé do mohylových hrobů. Naproti

tomu v pozdní době bronzové mohyly mizí a jsou nahrazeny plochými žárovými hroby. Změny se projevují i v hmotné výbavě. Tyto změny mohly přinést nové příchozí skupiny z chebské pánve (Šaldová 1965, 1-96) nebo přímo kontakty s oblastí Bavorska. V západních Čechách probíhá kontinuální vývoj od pozdní doby bronzové až po dobu halštatskou. Pohřebiště v Nynicích u Plzně je jedinou dobře publikovanou lokalitou pozdní doby bronzové v západních Čechách, jsou zde zachyceny tři fáze pohřbívání. Hroby z nejstarší fáze patří do pozdní doby bronzové, ve druhé fázi jde o pohřby doby halštatské a do poslední nejmladší fáze patří pohřby z počátku doby laténské (Šaldová 1965, 1-96). Hroby první, nejstarší fáze jsou využívány při studiu pohřebního ritu tzv. nynické „skupiny“ (Jiráň ed. 2008, 140). Situace v regionech západních Čech a jižního Německa je obdobná. Podobné Nynicím je pohřebiště v Kelheimu (Šaldová 1965, 1-96).

První ploché hroby existují v jihočeském regionu již od přechodného stupně Br C2/D (Chvojka 2004). Z mladší doby bronzové pocházejí dvě největší pohřebiště jižních Čech. Největším mladobronzovým pohřebištem je Topělec (Braun-Fröhlich 1978, 236-237). Druhým je pohřebiště u Strakonic (Michálek 1993, 21-34). Ovšem lokalita v Topělci je špatně publikovaná. V jižních Čechách je situace složitější, v pozdní době bronzové zde počet lokalit výrazně pokles. Navíc v tomto regionu naprosto chybí pohřebiště. Mohu zde zmínit pouze sporný nález ze Semic I, který sice B. Dubský interpretoval jako hrob, ale stejně dobře může jít o pozůstatky sídliště. Dalším sporným nálezem je miska z Kestřan II, která byla dříve označena jako pozůstatek hrobu, ale nejde jednoznačně interpretovat jako pohřeb (Chvojka 2007, 44-45). Bohužel zatím nelze s jistotou vysvětlit, proč v jižních Čechách chybí pozdně bronzová pohřebiště.

Určit kontinuitu vývoje mezi pozdní dobou bronzovou a dobou halštatskou je velmi obtížné, právě díky nízkému počtu nálezů (Chvojka 2007, 45). Pravděpodobně, ale region jižních Čech obývalo stejné obyvatelstvo od mladší doby bronzové až po dobu halštatskou. Ostatně i v jiných českých regionech je doložena kontinuita osídlení od Ha B do Ha C. Ostatně rozložení sídlišť navazuje na situaci, které byla v pozdní době bronzové.

V Rakousku je situace podobná jako v regionu jižních Čech. Také zde je pro dobu bronzovou zaznamenán pokles populace. Chybí zde rovněž pohřebiště pro pozdní dobu bronzovou. Pravdou sice je, že na pohřebišti Linz-St. Petr (Adler 1965, 9-15) probíhalo pohřbívání až do stupně Ha C a jsou zde hroby z období popelnicových polí, i když pouze menší množství. Avšak přímo do pozdní doby bronzové je zařadit nemůžeme. Kromě

Horního Rakouska, jsem se zaměřila i na region Saltzburška (*Höglinger 2004, 201-219*), ale i zda nemůžeme přímo do pozdní doby bronzové datovat žádné pohřebiště.

7. Závěr

Při studiu pohřebního ritu je nutná spolupráce archeologie i s jinými vědami, v tomto případě s antropologií.

Zkoumaná oblast patří v mladší a pozdní době bronzové do okruhu kultury popelnicových polí. V Německu a Rakousku je toto období nazýváno jako „Urnenfelderzeit“ neboli období popelnicových polí. Naopak v Čechách se stále udržuje model kulturního členění (*Jiráň ed. 2008, 129*), v mladší době bronzové se jedná o milavečskou „kulturu“ a v pozdní době bronzové jde o nynickou „skupinu“. Tento model ale není dlouhodobě plně udržitelný (*Jiráň ed. 2008, 129*). Nejvhodnější označení by bylo jako kultury popelnicových polí, stejně jak je tomu v Německu a Rakousku.

Pohřební ritus byl pro všechny sledované oblasti jednotný, i když v jednotlivých regionech se objevují drobné odchylky, které se hlavně projevují v pozdní době bronzové. Pro pozdní dobu bronzovou jsou typické ploché žárové hroby. V horním Podunají jde po celé období popelnicových polí o ploché žárové hroby. V sledovaných českých oblastech, převažují v mladší době bronzové žárové pohřby v mohylách. Vlastní pohřeb byl ve většině případů umístěn do urny, jamkové se vyskytují minimálně. Německé hroby mají na rozdíl od českým bohatou výbavu. České hroby jsou z hlediska vybavenosti chudší.

Ve všech sledovaných oblastech jsou pohřebiště situována na mírných svazích, většinou v blízkosti vodních toků. Největší hustota pohřebišť se nachází v jižním Německu, v údolí řeky Dunaje a jeho přítoků. V této oblasti se také nacházejí pohřebiště s vysokým počtem hrobů, např. Künzing, Barbing a Kelheim. V západních Čechách je bohužel dobře publikováno pouze jedno pohřebiště, a to Nynice u Plzně. Západní Čechy mají v pozdní době bronzové k Bavorsku velmi blízko. Zajímavá situace je v jižních Čechách, kde v pozdní době bronzové prudce klesá počet lokalit a pohřebiště zcela chybí. Situace v jihočeském region se tak podobá Rakousku, kde také počet lokalit klesá a pohřebiště taktéž chybí.

V dolním Bavorsku probíhá vývoj kontinuálně od mladší doby bronzové až po dobu laténskou, jak nám dokládají pohřebiště Künzing a Kelheim. V regionu západních Čech také probíhal vývoj plynule. Žilo zde stejné obyvatelstvo, které jen měnilo hmotnou i duchovní kulturu. Patně buď pod vlivem dolního Bavorska, nebo je možné, že do oblasti plzeňské

pánve přišly malé skupinky obyvatel z chebské pánve. Kontinuální průběh vývoje mezi pozdní dobou bronzovou a dobou halštatskou je doložen na pohřebišti v Nynicích. V jižních Čechách nemáme doložený násilný zánik na žádné z lokalit. Přestože došlo k poklesu obyvatelstva, tak hlavní sídlištní oblasti opuštěny nebyly, je tedy pravděpodobné, že zde žila stále stejná populace. Ohledně kontinuity mezi pozdní dobou bronzovou a dobrou halštatskou není zatím možné činit žádné jasné závěry, protože z tohoto období pochází minimum nálezů. Avšak osídlení doby halštatské navazuje svým rozsahem na osídlení pozdní doby bronzové. Je tak pravděpodobné, že mezi pozdní dobou bronzovou a dobou halštatskou probíhal v jižních Čechách kontinuální vývoj. V Rakousku je situace obdobná jako v jihočeském regionu.

Pro další výzkum budou důležité nové výzkumy a s tím spojené získání nových dat. Další možnosti jsou ve zpracování lokalit, které nejsou doposud vyhodnocené, v západních Čechách to je Plzeň-Radčice a v jižních Čechách Topělec.

8. Seznam literatury

- Adler, H. 1965: Das urgeschichtliche Gräberfelder Linz-St. Peter, Teil 1: Materialvorlage, Linz.
- Bouzek, J. 1983: Klimatické změny a pravěké zemědělství, Sborník prací filosofické fakulty brněnské univerzity E 28, 265-270.
- Braun, P. – Fröhlich, J. 1978: Knovízské pohřebiště u Topělce, Výběr 15, 236-237.
- Dobrovolná, V. 2000: Soubor obrysových map, Praha.
- Dubský, B. 1927: Plochý žárový hrob z bronzové doby u Topělce na Písecku, Památky archeologické 35, 566-567.
- 1949: Pravěk jižních Čech. Blatná.
- Hennig, H. 1993: Urnenfelder aus dem Regensburger Raum. Materialhefte zuz Bayerischen Vorgeschichte A 65, Kallmünz Opf.
- Höglinger, P. 2004: Spätbronzezeitliche Gräber aus Taxenbach, Land Salzburg. In: Archeologické výzkumy v jižních Čechách Supplementum 1, České Budějovice, 201-219
- Chohol, J. 1969: K problematice první poloviny prvního tisíciletí před n. l. (Na základě antropologického rozboru žárového pohřebiště v Nynicích u Plzně), Archeologické rozhledy 21, 626-641.
- Chvojka, O. 2004: Současný stav poznání popelnicových polí v jižních Čechách, Archeologické rozhledy 56, 59-87.
- 2006: Jižní Čechy v mladší a pozdní době bronzové. Nepublikovaný rukopis disertační práce. FF MU Brno.
  - 2007: Současný stav poznání doby bronzové v jižních Čechách. In Archeologie na pomezí, České Budějovice, 29-50.
- Jiráň, L. ed. 2008: Archeologie pravěkých Čech 5, doba bronzová, Praha.
- Leskovar, J. ed. 2003: Worauf wir stehen, Archäologien in Oberösterreich, Linz.
- Michálek, J. 1993: Nove žárové pohřebiště knovízské kultury z okolí Strakonice, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 8, 21-34.
- Müller-Karpe, H. 1952: Das Urnenfeld von Kelheim, Kallmünz/Opf.
- Neudert, CH. 2004: Zur chronologischen Ansprache urnenfelderzeitlicher Grab- und Siedlungskeramik in Niederbayern und der südlichen Oberpfalz – Forschungsstand

- und Perspektiven. In: Archeologické výzkumy v jižních Čechách Supplementum 1, České Budějovice, 365-388.
- Neustupný, J. 1968: Otázky pravěkého osídlení československého území, Sborník národního muzea – řada A22/2, 61-118.
- Rybová, A. – Šaldová, V. 1958: O pohřebním ritu milavečské kultury v západních Čechách, Památky archeologické 49, 348-411.
- Schopper, F. 1995: Das urnenfelder- und hallstattzeitliche Gräberfeld von Künzing, Lkr. Deggendorf (Niederbayern). Materialien zur Bronzezeit in Bayern 1. Regensburg.
- Schmotz, K. 2002: Kontinuität und Diskontinuität in Urnengräberfeldern des ostbayerischen Donaupraumes. In: Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern /West- und Südböhmen, Rahden/Westf., 109-130.
- 2005: Herausragende Bestattungen im bronze- und eisenzeitlichen Gräberfeld von Künzing, Lkr. Deggendorf. In: Vorträge des 23. Niederbayerischen Archäologentages, Rahden/Westf., 57-74.
- Sklenář, K. 2005: Biografický slovník českých, moravských a slezských archeologů, Praha.
- Šaldová, V. 1954: Žárové pohřebiště z konce doby bronzové v Nynicích, Archeologické rozhledy 6, 442-456.
- 1956: Halštatské pohřby v Nynicích u Plzně, Archeologické rozhledy 8, 473-486.
  - 1965: Zapadni Čechy v pozdní době bronzové – Pohřebiště Nynice I, Památky archeologické archeologické 56, 1-96.
  - 1969: Konfrontace antropologického rozboru žárového pohřebiště v Nynicích se závěry archeologickými, Archeologické rozhledy 21, 642-653.
  - 1991: Pohřebiště a sídliště v Nynicích. Záchranná akce 1983, Archeologické rozhledy 43, 411-422
- Tomášek, M. 2000: Půdy české republiky, Praha.
- Wiesner, N. 2009: Grabbau und Bestattungssitten während der Urnenfelderzeit im südlichen Mitteleuropa, Teil 1 – Text, Leidorf.

9. Seznam příloh

Příloha č. 1 – Tabulky

Tabulka č. 1 Počet urnových a jamkových hrobů na českých lokalitách

Tabulka č. 2 Počet urnových a jamkových hrobů na německých lokalitách

Tabulka č. 3 Období využívání vybraných pohřebišť v Čechách

Tabulka č. 4 Období využívání vybraných pohřebišť v Německu

Tabulka č. 5 Datování jednotlivých stupňů

Příloha č. 2 – Grafy

Graf č. 1 Počty hrobů na vybraných lokalitách v Čechách

Graf č. 2 Počty hrobů na vybraných lokalitách v Německu

Příloha č. 3 – Mapy

Mapa č. 1 Spolková země Bavorsko s vymezením sledované oblasti

Mapa č. 2 Sprašová oblast Gäuboden

Mapa č. 3 Horní Rakousko a Salzcubursko

Mapa č. 4 Jižní a západní Čechy

Mapa č. 5 Sledovaná pohřebišť v Německu

Příloha č. 4 – Obrazová

Obr. č. 1 Nynice u Plzně, hrob s kamenným ohraničením

Obr. č. 2 Nynice u Plzně, hrob s částečným kamenným ohraničením

Obr. č. 3 Nynice u Plzně, hrob překrytý kamenem

Obr. č. 4 Nynice u Plzně, urnový hrob

Obr. č. 5 Barbing, nákres uložení hrobu

Obr. č. 6 Pfakofen, nákres uložení hrobu

Obr. č. 7 Pfatter-Geisling/Leiterkofen

Přílohy

Příloha č. 1 – Tabulky

Tabulka č. 1 Počet urnových a jamkových hrobů na českých lokalitách

	urnové	jamkové	neurčeno
Nynice*	32	16	16
Strakonice	5	3	10
Topělec	33	3	1

*Počet mnou sledovaných objektů

Tabulka č. 2 Počet urnových a jamkových hrobů na německých lokalitách

	urnové	jamkové	neurčeno
Kelheim*	254	4	
Künzing*	219	8	6
Barbing*	125	4	1
Pfakofen	45	1	
Pfatter- Geislig/Leiterkofen	29		1

*Počet mnou sledovaných objektů

Tabulka č. 3 Období využívání vybraných pohřebišť v Čechách

Nynice	Ha B - Ha D
Strakonice	Ha A
Topělec	Ha A

Tabulka č. 4 Období využívání vybraných pohřebišť v Německu

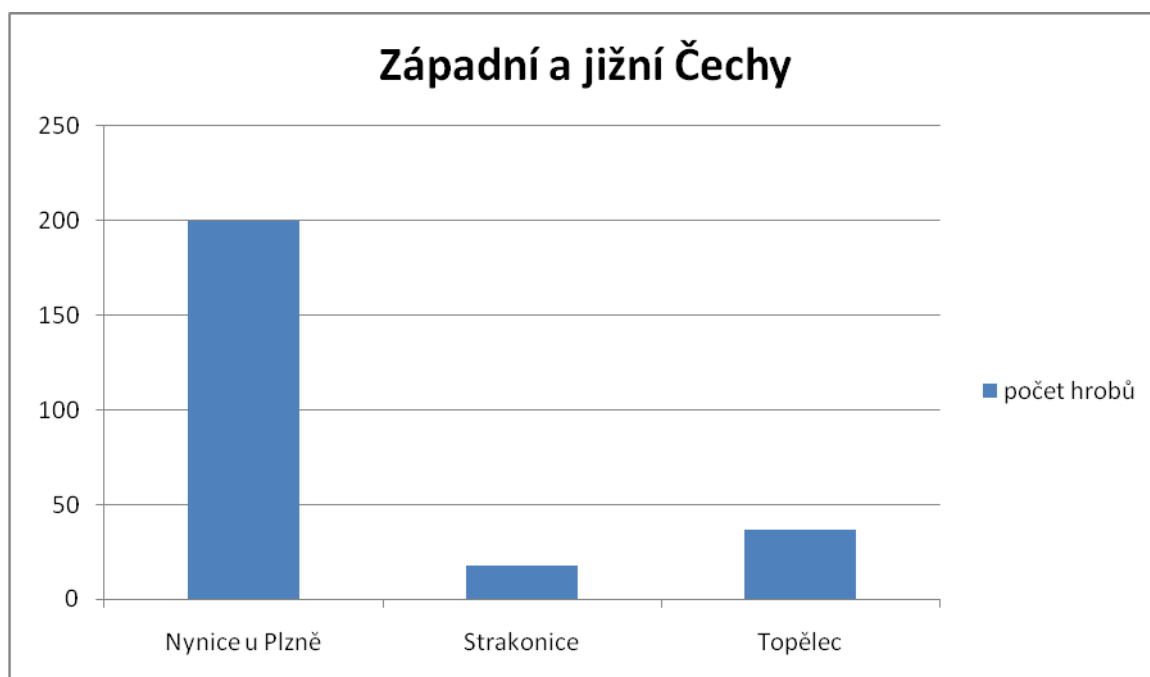
Kelheim	Bz D, Ha A1 - Ha D
Künzing	Bz D, Ha A2 - Ha D
Barbing	Ha A - Ha B3
Pfakofen	Ha A2 - Ha B3
Pfatter- Geislig/Leiterkofen	Ha A2/B1 - Ha B3

Tabulka č. 5 Datování jednotlivých stupňů

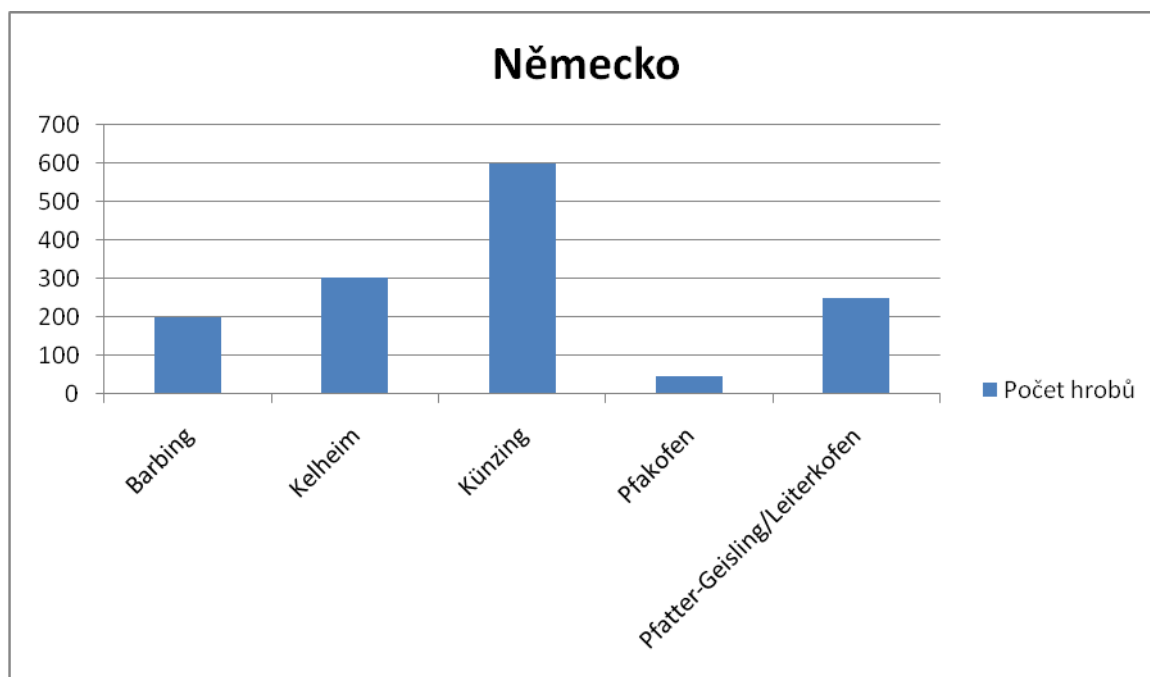
Bz D	cca 1250-1200
Ha A1	cca 1200-1100
Ha A2	cca 1100-1000
Ha B1	cca 1000-900
Ha B2	cca 900-850
Ha B3	cca 850-750
Ha C	cca 750-600
Ha D	cca 600-525

Přílohy č. 2 – Grafy

Graf č. 1 Počty hrobů na vybraných lokalitách v Čechách

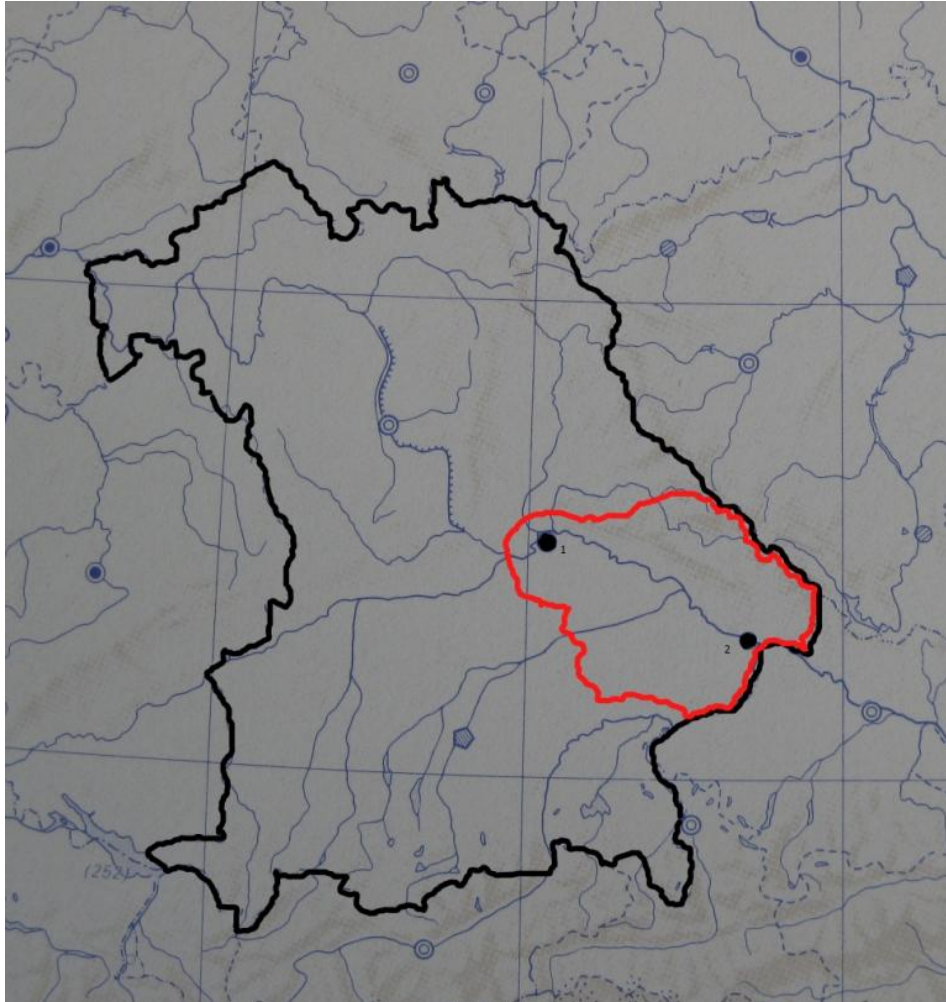

Graf č. 2 Počty hrobů na vybraných lokalitách v Německu

Přílohy č. 3 – Mapy

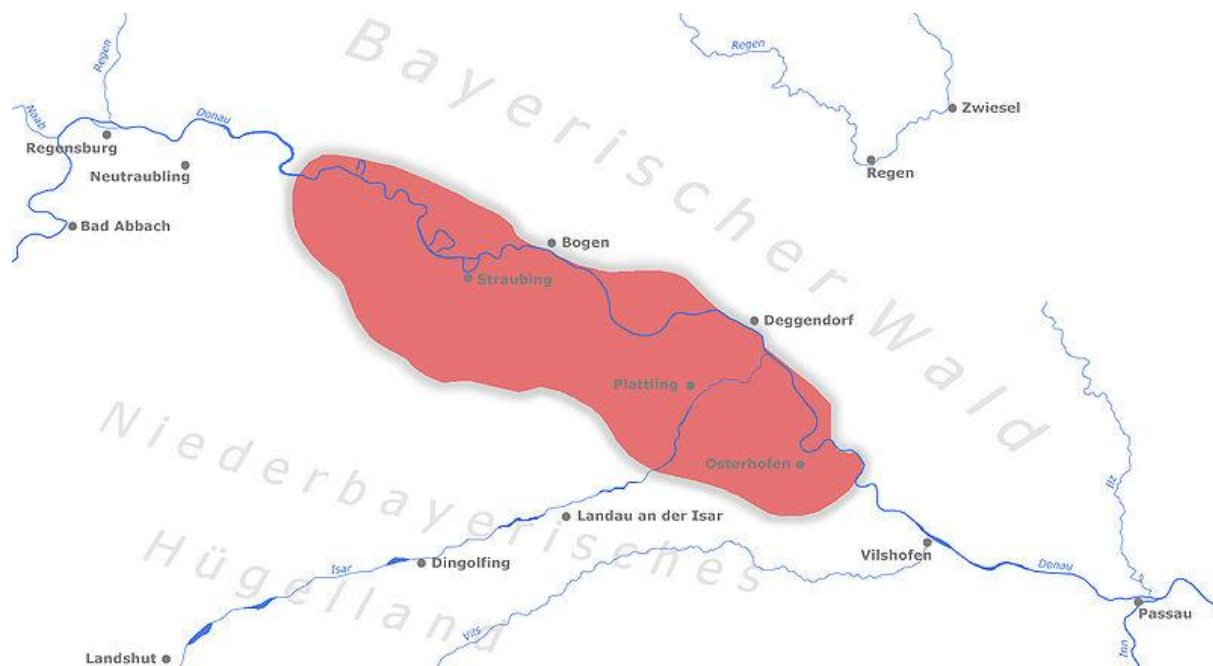
Mapa č. 1 Spolková země Bavorsko s vymezením sledované oblasti

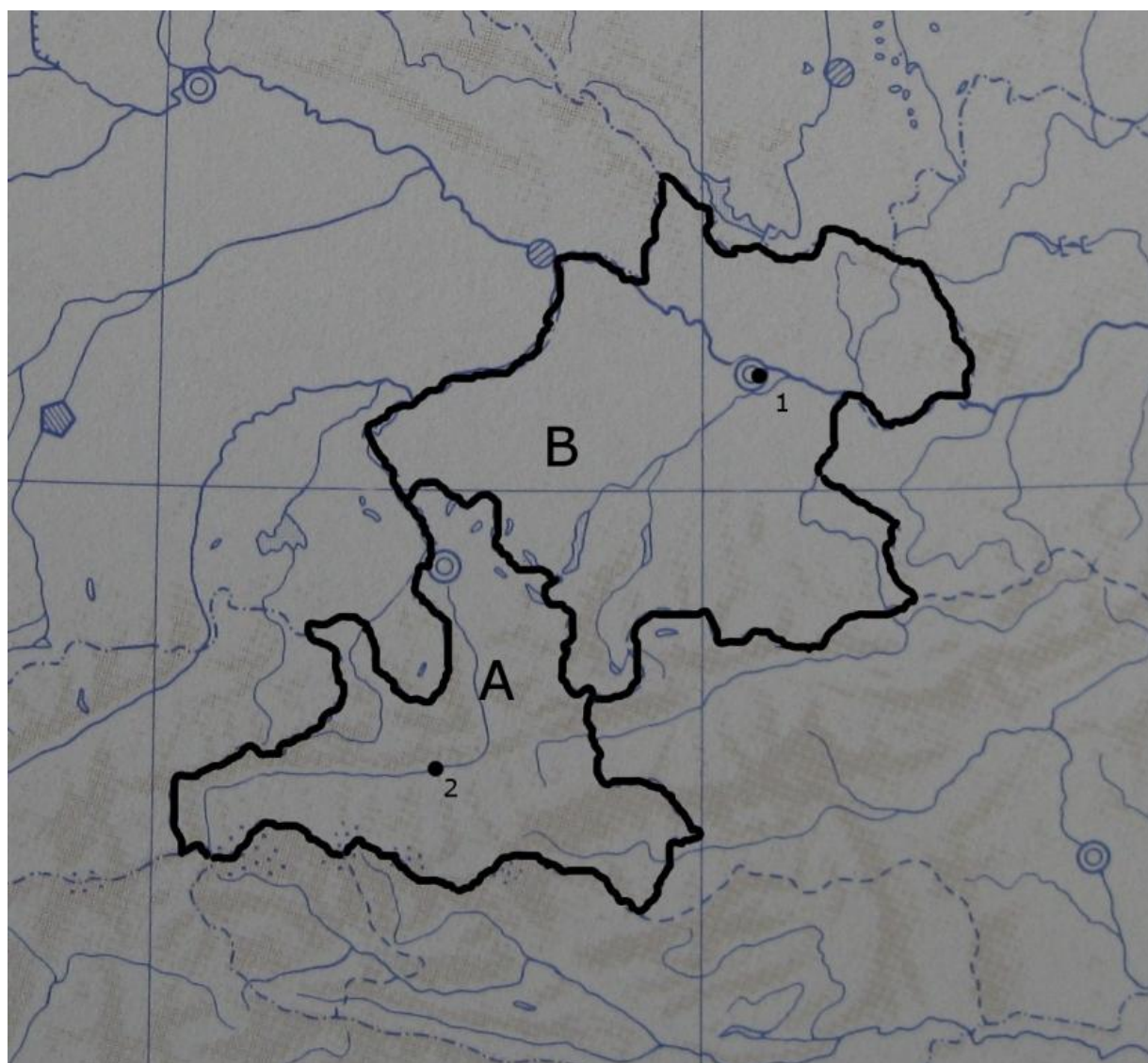
1 – Regensburg

2 – Passov

Mapa č. 2 Sprašová oblast Gäuboden

Mapa č. 3 Horní Rakousko a Salzbursko

A – Salzbursko

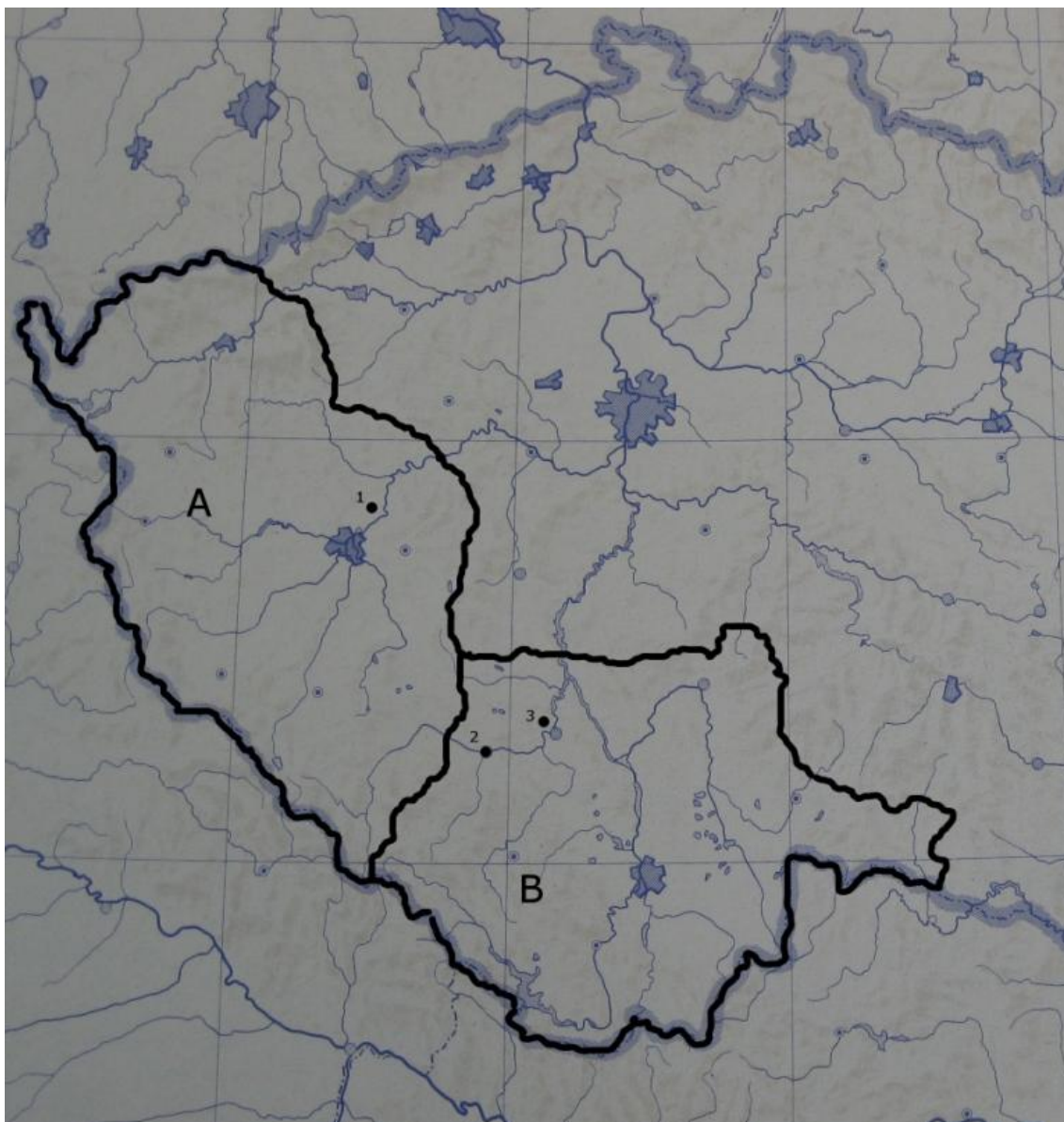
B – Horní Rakousko

1 – Linz-St. Peter

2 - Taxenbach

Mapa č. 4 Jižní a západní Čechy

A – západní Čechy

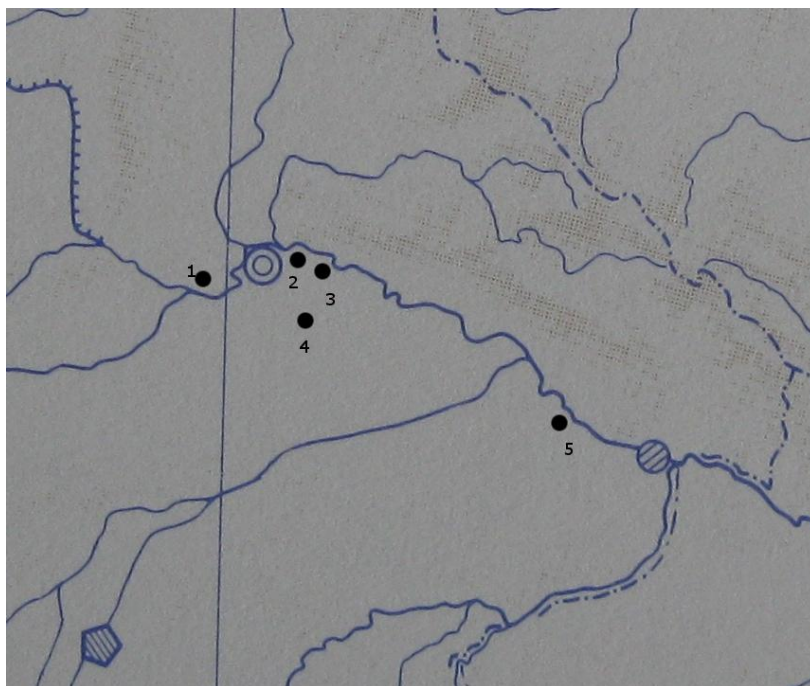
B – jižní Čechy

1 – Nynice u Plzně

2 – Strakonice

3 – Topělec

Mapa č. 5 Sledovaná pohřebiště v Německu

- 1 – Kelheim
- 2 – Barbing
- 3 – Pfatter-Geisling/Leiterkofen
- 4 – Pfakofen
- 5 – Künzing

Příloha č. 4 – Obrazová

Obr. č. 1 Nynice u Plzně, hroby s kamenným ohrazením (podle Šaldová 1965, 9, obr. 4)

Obr. č. 2 Nynice u Plzně, hrob s částečným kamenným ohrazením (podle Šaldová 1965, 13, obr. 7)

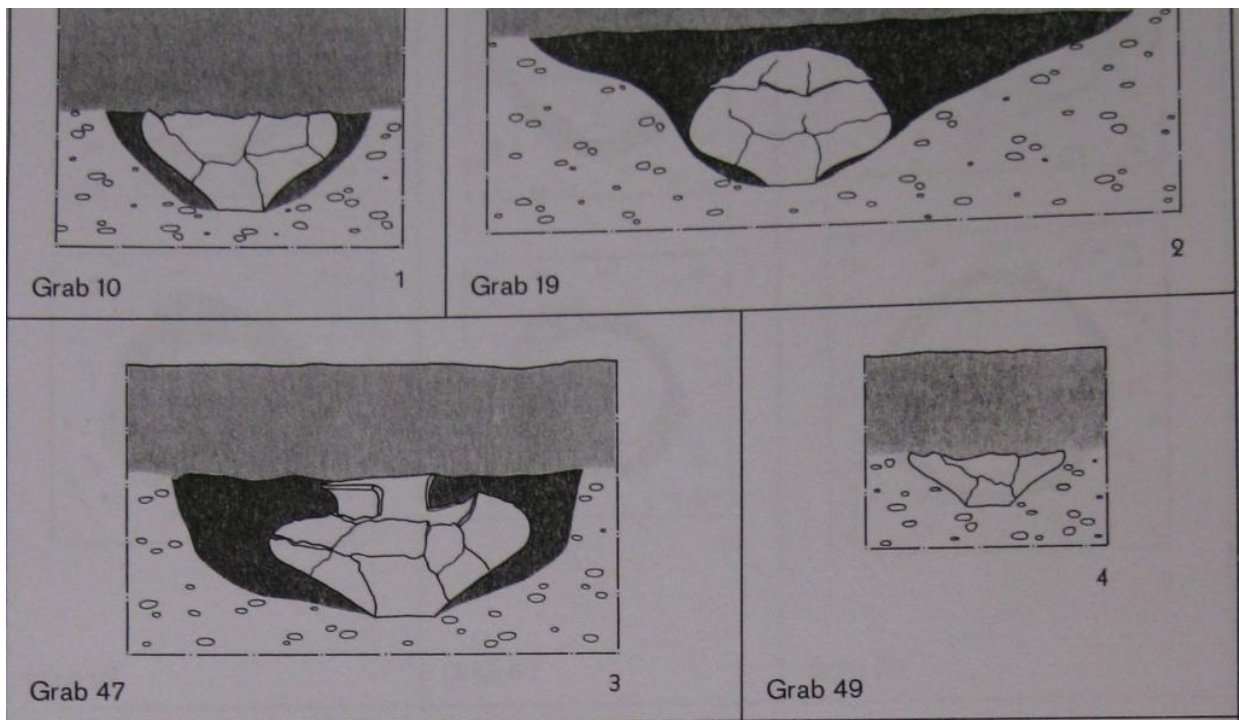
Obr. č. 3 Nynice u Plzně, hrob překrytý kamenem (podle Šaldová 1965, 14, obr. 8)

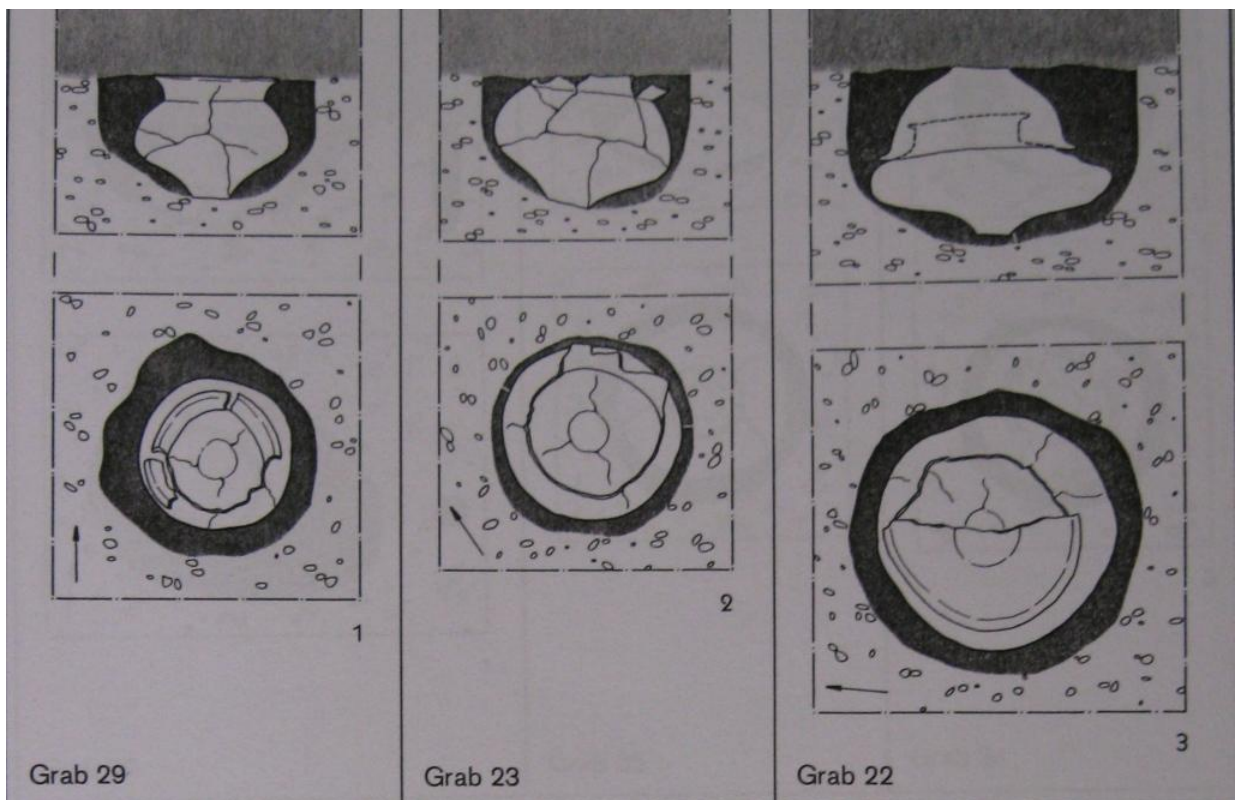
Obr. č. 4 Nynice u Plzně, urnový hrob (podle Šaldová, 1965, 15, obr. 9)

Obr. č. 5 Barbing, náskres uložení hrobu (podle Hennig 1993, tabulka 94)

Obr. č. 6 Pfäkofen, náskres uložení hrobu (podle Hennig 1993, tabulka 98)

Obr. č. 7 Pfatter-Geisling/Leiterkofen (podle Hennig 1993, tabulka 100)

